

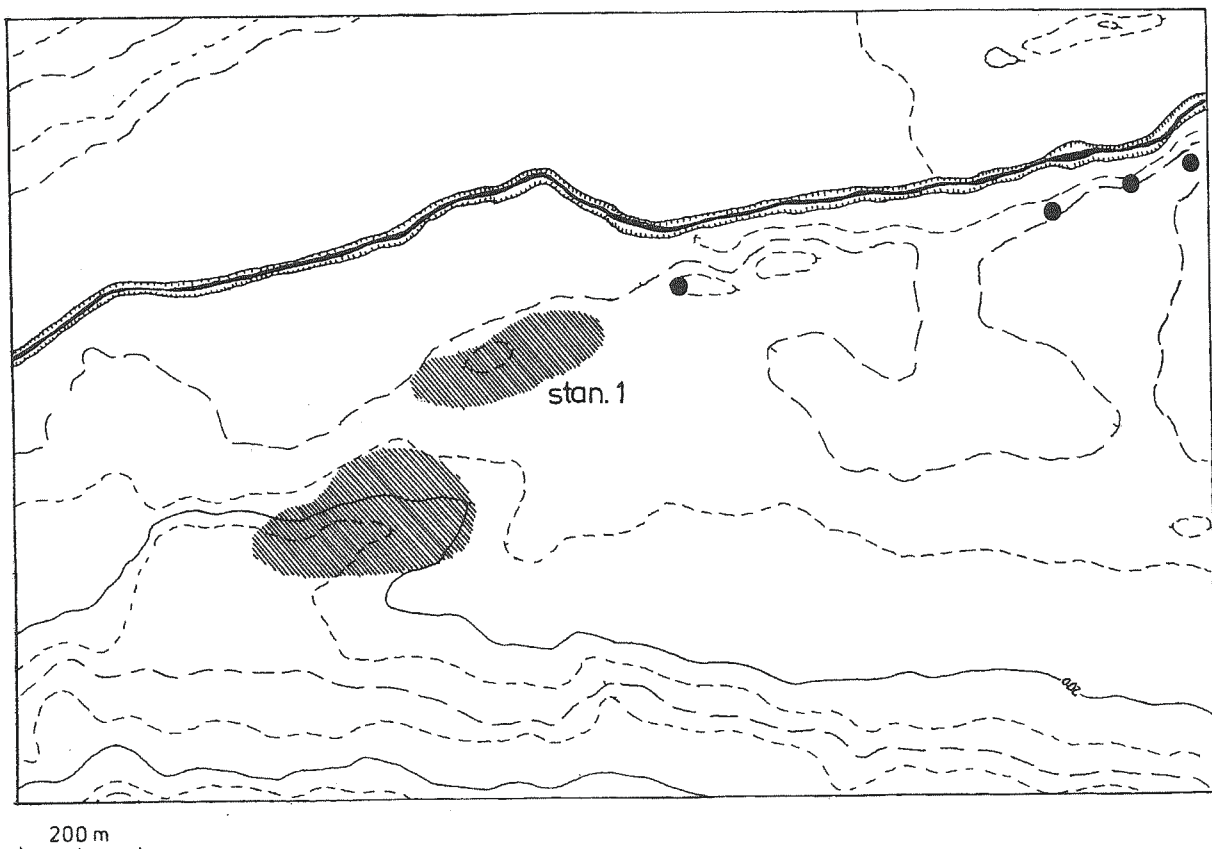
Piotr Mitura, Andrzej Pasieka

Materiały krzemienne ze stanowiska 1 w Nowej Wsi, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie

UWAGI WSTĘPNE

W 2003 roku do Muzeum Okręgowego w Rzeszowie został przekazany przez Pana Andrzeja Pasiekę bardzo duży zbiór zabytków krzemiennych (z 32 stanowisk) pochodzących z badań powierzchniowych prowadzonych w latach 1994–2000. Z uwagi na jego ilość oraz dużą wartość poznawczą zdecydowano się na sukcesywne opracowanie tych materiałów.

Stanowisko 1 w Nowej Wsi znajduje się w centralnej części Pradoliny Podkarpackiej i zlokalizowane jest na plejstocenijskiej terasie rzeki Mrowli zajmując piaszczysty garb¹ terenowy wyniesiony od 1 do 3,5 m ponad otaczający go teren. Zasięg stanowiska został określony na ok. 3,5 ha (ryc. 1).



Ryc. 1. Nowa Wieś, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie, stan. 1. Lokalizacja stanowiska na tle innych stanowisk archeologicznych
Abb. 1. Nowa Wieś, Gem. Trzebowniko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Lokalisierung der Fundstelle im Verhältnis zu anderen archäologischen Fundstellen

Рис. 1. Новая Весь, гм. Тжебовникско, воев. Подкарпатское. Местонахождение памятника на фоне иных археологических памятников

¹ Prawdopodobnie jest to piaszczysty wał wydmy pochodzenia rzecznego.

Prezentowany zbiór z tego stanowiska liczy 421 zabytków. Był on gromadzony w latach 1995–1998², zbierano go z powierzchni pól, lokalizując zabytki w obrębie poszczególnych, działek rol-

nych (pól). Umożliwiło to w sposób wiarygodny określić zasięgi występowania charakterystycznych zabytków z poszczególnych okresów, o czym będzie jeszcze mowa poniżej.

MATERIAŁY

Omawiane zabytki krzemienne pochodzą z różnych okresów. Zostały one zaprezentowane w trzech grupach technologicznych: A. surowiaki, rdzenie, i formy techniczne. B. półsurowiec wiórowy i odłupkowy, okruchy i łuski. C. Narzędzia oraz odpadki powstałe w trakcie ich formowania.

Surowiaki, rdzenie i formy techniczne

Surowiaki: Wydzielone zostały 3 egzemplarze małe i bardzo małe okruchy termiczne, reprezentujące krzemień narzutowy, o powierzchniach eolicznych oraz zdartej korze.

Rdzenie: Wyróżniono 33 okazy oraz 1 fragment części wierzchołkowej rdzenia, w tym 10 wiórowych, 4 wiórowo-odłupkowych, 14 odłupkowych i 5 łuszczeniowych. Reprezentują różne stopnie eksploatacji od rdzeni zaczątkowych na niewielkich konkrekcjach lub okruchach z radiolarytu i krzemienia narzutowego z pojedynczymi negatywami odbić, po formy szczątkowe. W większości są to okazy stosunkowo małe, mikrolityczne o rozpiętości 18–37 mm, występują także okazy większe do 90 mm. Wyróżniono rdzenie posiadające pięty proste oraz usytuowane pod kątem, wąsko- i szeroko-odłupniowe posiadające różne cechy morfotechniczne (tabl. V, 1–7; IX, 1, 2, 4, X; 1–3, 5–7). Na 2 okazach zaobserwowano ślady dwupiętowości (tabl. II, 1, 3).

Formy techniczne: Wydzielono 19 tego typu zabytków. Najliczniejszą grupę (8 zabytków) stanowią odłupki (tabl. X, 9, 10) lub wióro-odłupki odnawiające piętę lub znoszące jej krawędź oraz odłupki ze zmiany orientacji rdzenia (5) (tabl. IX, 3), wierzchniki (5) (tabl. X, 4, 8) oraz zatępiec (tabl. IX, 10).

Półsurowiec wiórowy i odłupkowy, okruchy i łuski

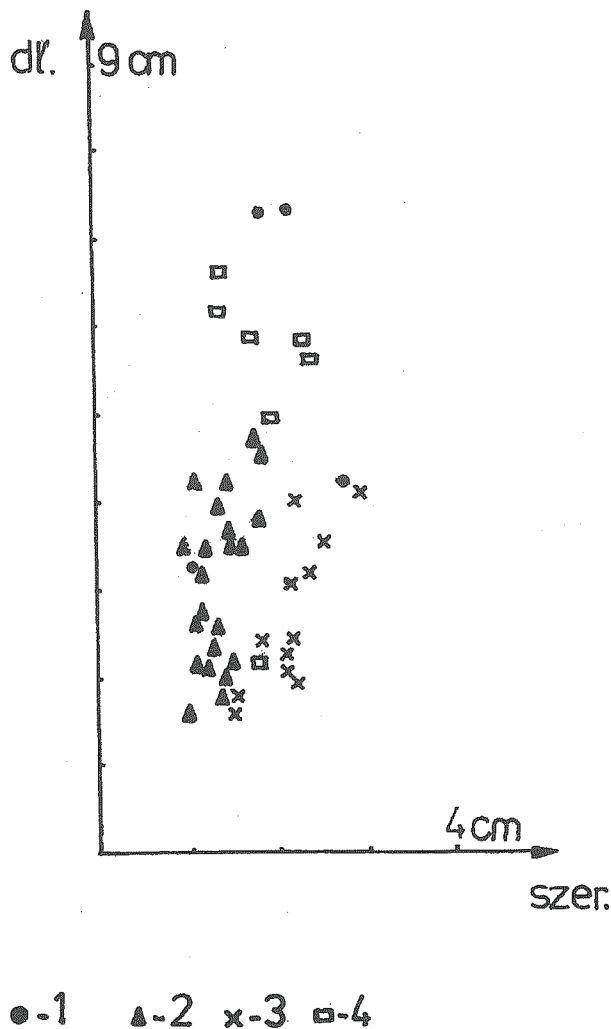
Wióry: Znaleziono 54 tego typu zabytków, w tym 16 całych. Wśród pokawałkowanych dominują egzemplarze przypiętkowe – 19. Jest to dość zwarta grupa pod względem metrycznym, ich długość waha się w przedziale 2,3–3,5 cm. Sporadycznie występują okazy większe. Kolejną grupę pod względem liczebności zajmują wióry z częścią wierzchołkową – 7. Części środkowe wystąpiły tylko w 4 egzemplarzach. Oddzielną grupę liczącą 7 egzemplarzy tworzą wióry oraz ich fragmenty pochodzące z rdzeni dwupiętowych (tabl. I, 1, 2, 7; II, 7–8, 10).

Odłupki: Do tej kategorii zaliczono 91 okazów różnej wielkości od okazów powyżej 10 mm do 55 mm, przy czym te większe występują sporadycznie. Dominują tutaj egzemplarze małe, których wielkość nie przekracza 25 mm, odbijane za pomocą pośrednika, rzadko przy użyciu twardego tłuka. Tylko 7 zabytków posiada powierzchnie korowe. W zbiorze tym dominują zabytki wykonane z krzemienia świeciechowskiego i narzutowego.

Łuski

Wydzielono 70 okazów (do 10 mm), najczęściej pochodzą one z rdzeni – korekty pięty lub odłupni znosząc najczęściej krawędzie międzynegatywowe, tylko niewielka ich liczba pochodzi z rdzeni łuszczeniowych lub retuszu narzędzi.

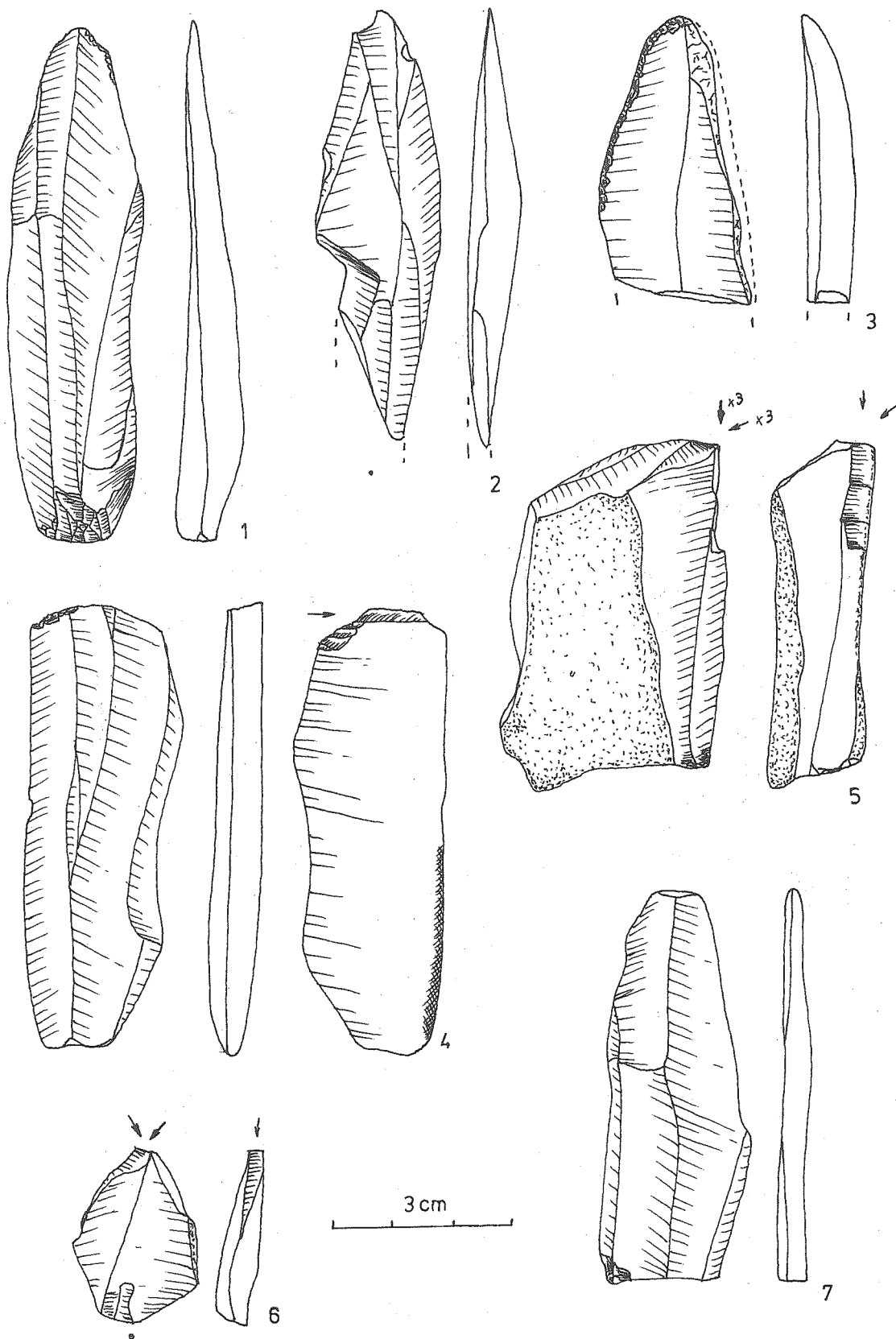
² Ponadto w zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie pod nr 2886 i 2901 znajdują się inne zabytki z tego stanowiska zebrane przez Pana Andrzeja Pasiekę, a opracowane przez Panią mgr Joannę Ligodę. Wśród nich są również zabytki kamienne: rdzeń mezolityczny z krzemienia birzańskiego i siekierka wykonana z łupka dynowskiego.



Ryc. 2. Nowa Wieś, gm. Trzebownisko, woj. podkarpackie, stan. 1. Diagram metryczny wkładek i form uznanych za wkładki do zbrojenia narzędzi tnących; 1 – paleolit; 2 – mezolit, kultura janiślawicka; 3 – epoka brązu – epoka żelaza (kultura trzciniecka?, grupa tarnobrzaska); 4 – neolit, kultura pucharów lejkatych

Abb. 2. Nowa Wieś, Gem. Trzebownisko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Metrisches Diagramm der Einlagen und der als Einlagen für das Schneidwerkzeug geltenden Formen; 1 – Paläolithikum, Magdalenen-Kultur?; 2 – Mesolithikum – Janisławice-Kultur; 3 – Bronzezeit–Eisenzeit (Trzciniec-Kultur?, Tarnobrzeg-Gruppe); 4 – Neolithikum, Trichterbecherkultur

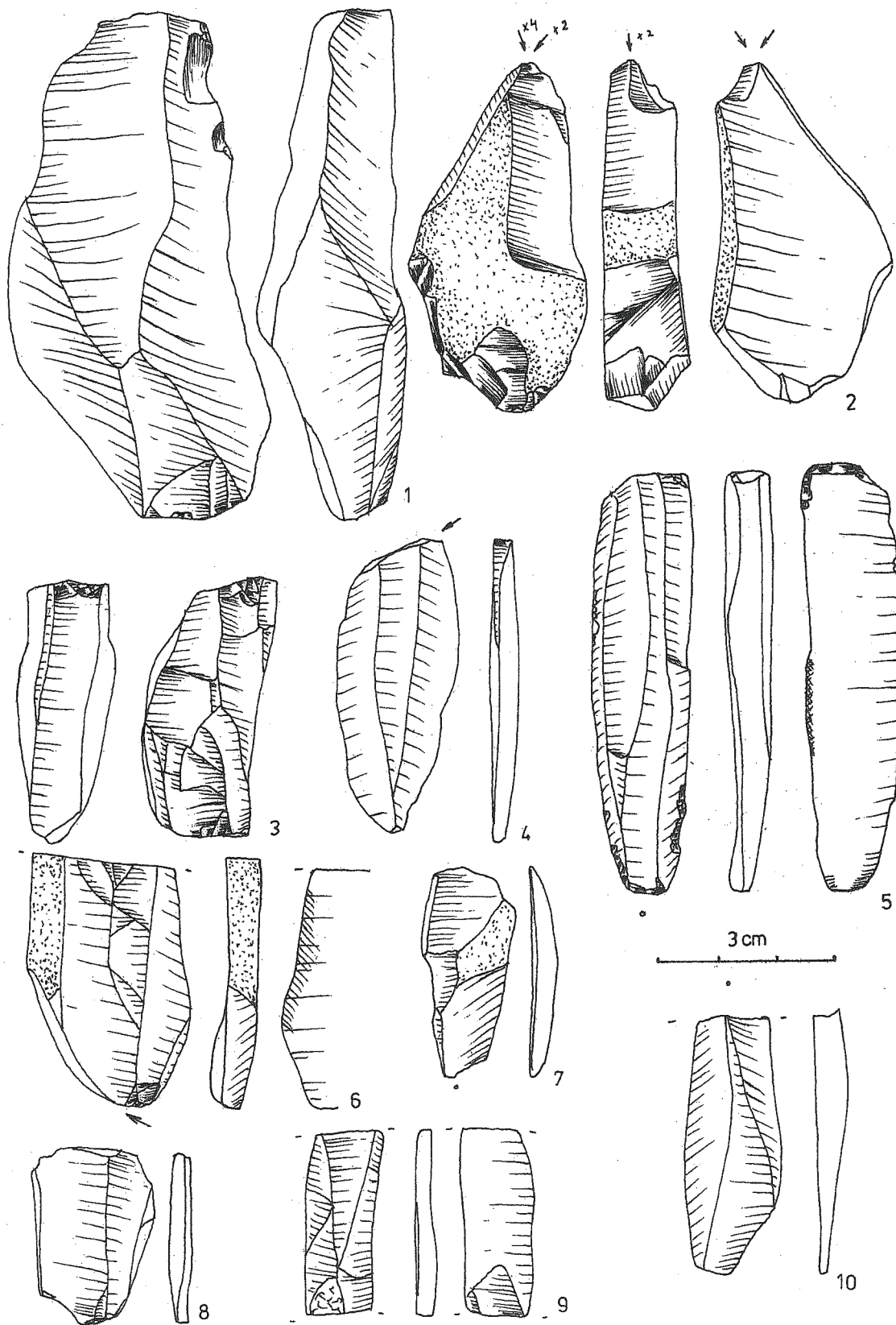
Рис. 2. Новая Вёсь, гм. Тжебовниско, воев. Подкарпатское. Диаграмма параметров вкладышей и форм, определенных как вкладыши для оснащения режущих орудий труда: 1 – палеолит, магдаленская культура?; 2 – мезолит, яниславицкая культура; 3 – эпоха бронзы – эпоха железа (тищинецкая культура?, тарнобжегская группа); 4 – неолит, культура воронковидных сосудов



Tabl. I. Nowa Wieś, gm. Trzebownisko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 5 - k. birczański?; 2, 3 - radiolaryt; 4 - k. czekoladowy; 6 - k. narzutowy; 7 - k. wołyński

Taf. I. Nowa Wieś, Gem. Trzebownisko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 5 Bircza- Feuerstein?; 2, 3 - Radiolarit; 4 - schokoladenfarbiger Feuerstein; 6 - Wanderfeuerstein; 7 - Wolhynien Feuerstein

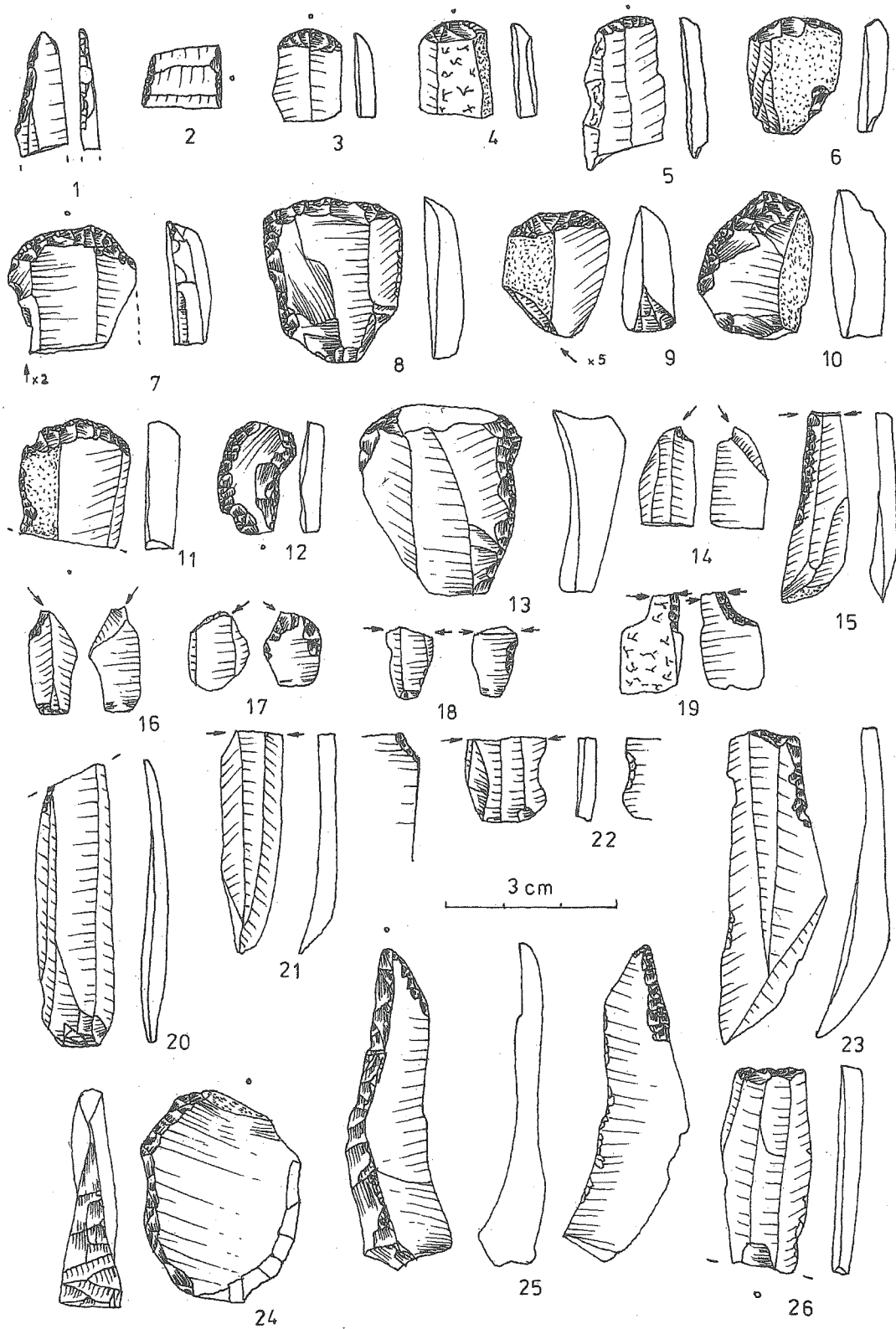
Табл. I. Новая Весь, гм. Тжебовниско, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 5? - бирчанский кремь; 2, 3 - радиоларит; 4 - шоколадный кремь; 6 - эрратический кремь; 7 - волинский кремь



Tabl. II. Nowa Wieś, gm. Trzebownisko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 3 – k. narzutowy; 2 – k. świecechowski; 4, 6–8 – radiolaryt; 5 – k. czekoladowy; 9 – k. wołyński; 10 – k. czekoladowy karpacki?

Taf. II. Nowa Wieś, Gem. Trzebownisko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 3 – Wanderfeuerstein; 2 – Świecechów-Feuerstein; 4, 6–8 Radiolarit; 5 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 9 – Wolhynien Feuerstein; 10 – schokoladenfarbiger Karpaten-Feuerstein

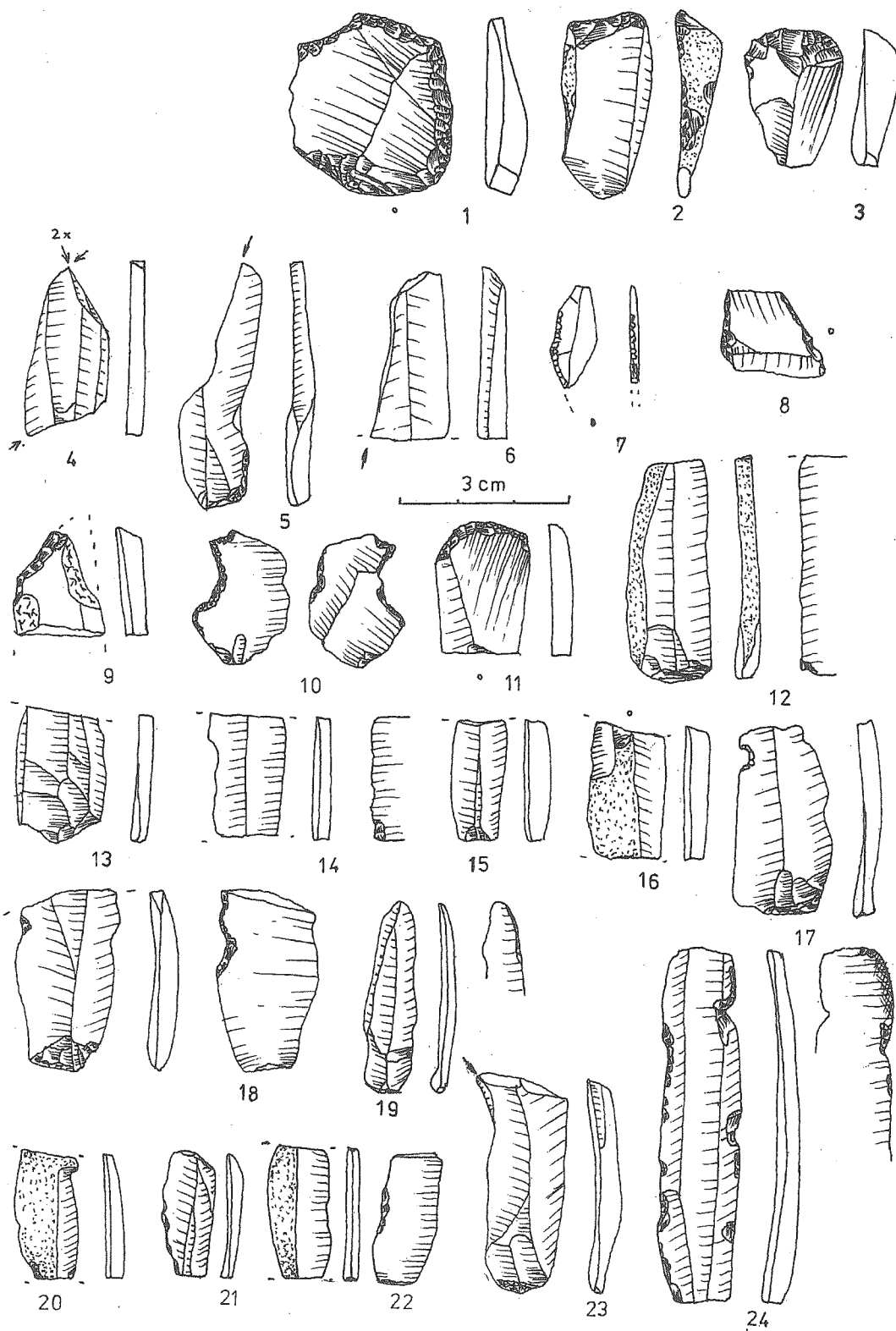
Табл. II. Новая Весть, гм. Тжебовниско, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 3 – эрратический кремь; 2 – съвцеховский кремь; 4, 6–8 – радиоларит; 5 – шоколадный кремь; 9 – воłyнский кремь; 10 – шоколадный карпатский кремь



Tabl. III. Nowa Wieś, gm. Trzebownisko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 2, 11, 12, 14, 16, 20-23 - k. świeciechowski; 3, 5, 6, 7, 8, 17, 25 - k. czekoladowy; 4, 19 - k. przepalony, nieokreślony; 9, 10 - k. narzutowy; 15 - k. gościeradowski; 13, 24 - k. birczański; 26 - k. wołyński

Taf. III. Nowa Wieś, Gem. Trzebownisko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 2, 11, 12, 14, 16, 20-23 - Świeciechów-Feuerstein; 3, 5, 6, 7, 8, 17, 25 - schokoladenfarbiger Feuerstein; 4, 19 - durchgebrannter unbestimmter Feuerstein; 9, 10 - Wanderfeuerstein; 15 - Gościeradów-Feuerstein; 13, 24 - Bircza-Feuerstein; 26 - Wolhynien Feuerstein

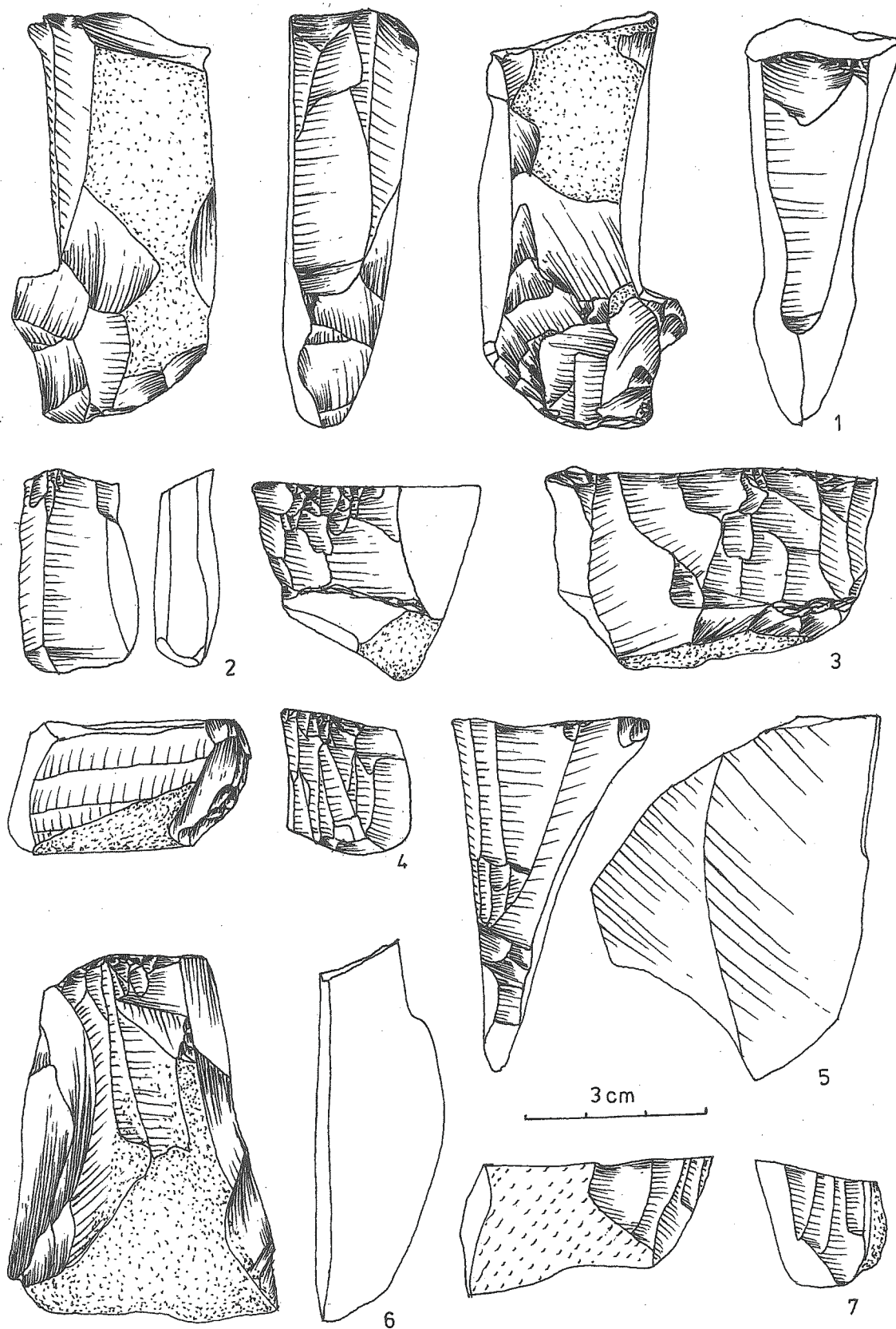
Табл. III. Новая Весь, гм. Тжебовниско, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 2, 11, 12, 14, 16, 20-23 - съвецховский кремь; 3, 5, 6, 7, 8, 17, 25 - шоколадный кремь; 4, 19 - переженный, не поддающийся определению кремь; 9, 10 - эрратический кремь; 15 - госьцерадовский кремь; 13, 24 - бирчанский кремь; 26 - волинский кремь



Tabl. IV. Nowa Wieś, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1?, 5, 13, 19-22 – k. narzutowy; 2, 14, 17, 24 – k. świecechowski; 3 – radiolaryt; 4, 6, 8, 15, 16 – k. nieokreślony, przepalony; 7, 11, 12, 18 – k. czekoladowy lub czekoladowy karpacki?, 10 – k. nadniestrzański

Taf. IV. Nowa Wieś, Gem. Trzebowniko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1?, 5, 13, 19-22 – Wanderfeuerstein; 2, 14, 17, 24 – Świecechów Feuerstein; 3 – Radiolarit; 4, 6, 8, 15, 16 – unbestimmter durchgebrannter Feuerstein; 7, 11, 12, 18 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 23 – schokoladenfarbiger Feuerstein oder schokoladenfarbiger Karpaten-Feuerstein?, 10 – Dnjestr Feuerstein

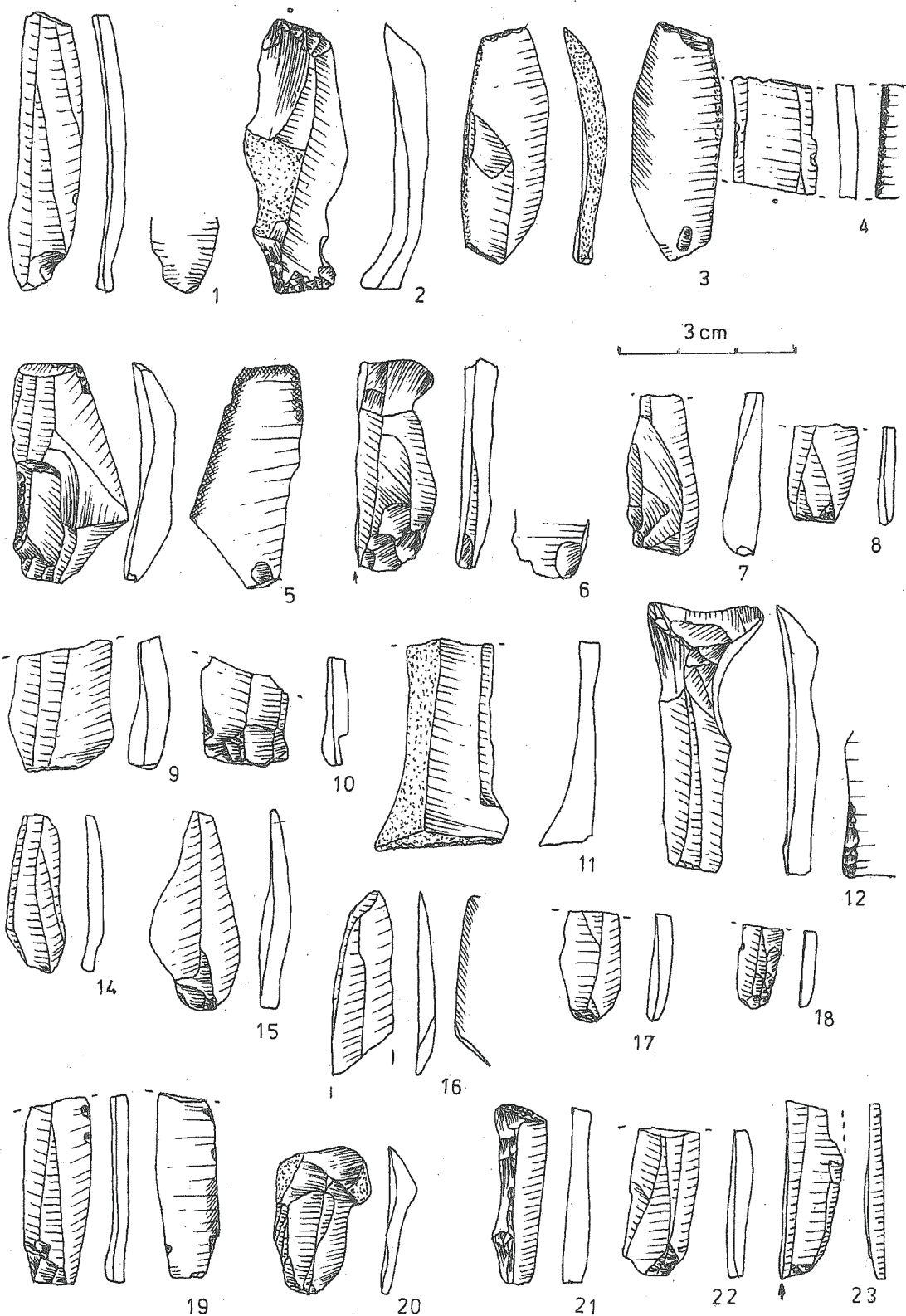
Табл. IV. Новая Вєсь, гм. Тжебовниксо, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1?, 5, 13, 19-22 – эрратический кремь; 2, 14, 17, 24 – сьвєцєховский кремь; 3 – радиоларит; 4, 6, 8, 15, 16 – неопределенный, пережеженный кремь; 7, 11, 12, 18 – шоколадный кремь; 23 – шоколадный кремь или шоколадный карпатский кремь?; 10 – днєстровский кремь



Tabl. V. Nowa Wieś, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 5 – k. świecechowski; 2 – radiolaryt; 3, 4, 7 – k. narzutowy; 6 – k. birczański

Taf. V. Nowa Wieś, Gem. Trzebowniko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 5 – Świeciechów-Feuerstein; 2 – Radiolarit; 3, 4, 7 – Wanderfeuerstein; 6 – Bircza-Feuerstein

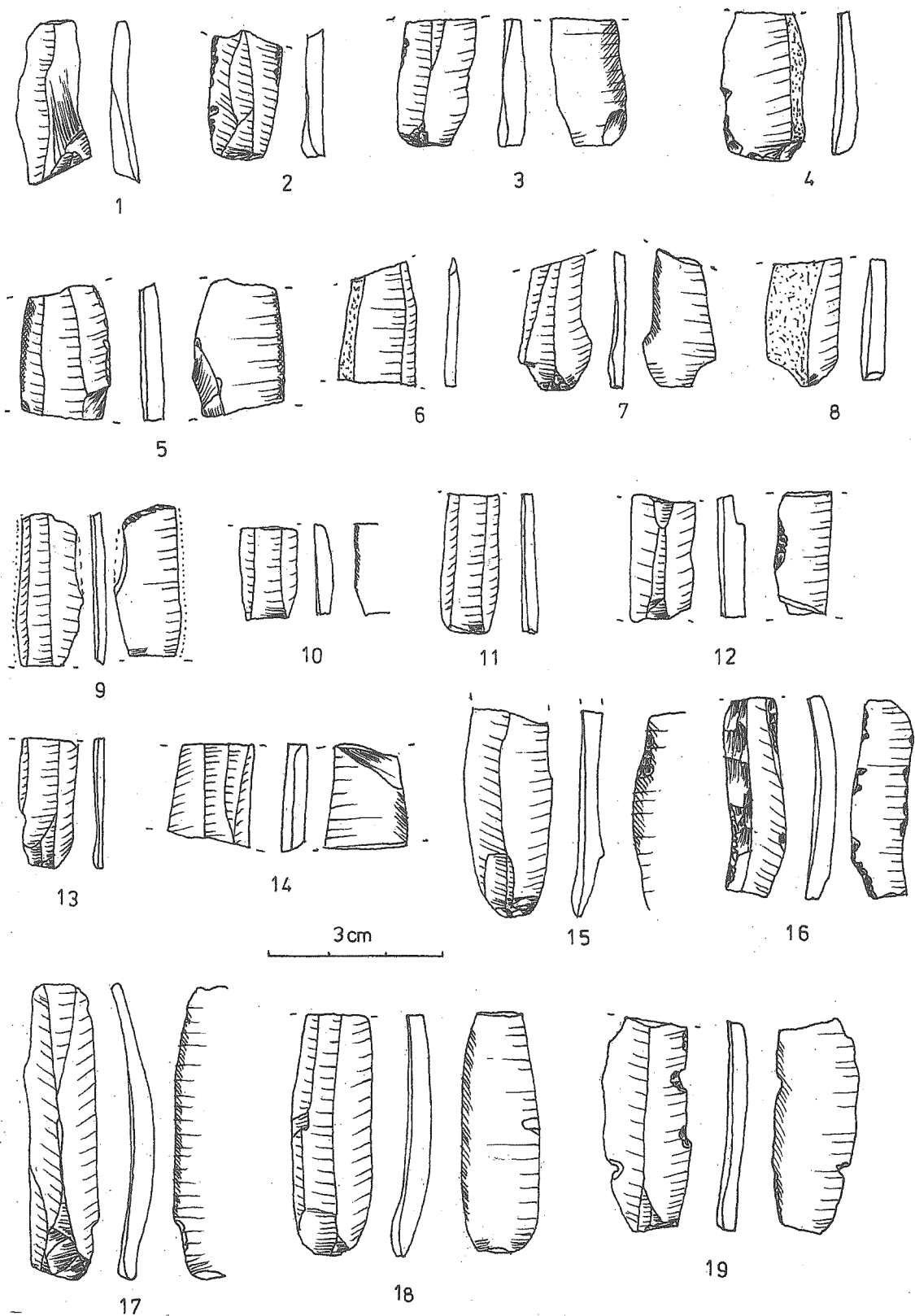
Табл. V. Новая Вeсь, гм. Тжебовникo, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 5 – сьвeцеховский кремень; 2 – радиоларит; 3, 4, 7 – эрратический кремень; 6 – бирчанский кремень



Tabl. VI. Nowa Wieś, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 12, 20 – k. wołyński; 2, 4, 8, 11, 16, 19 – k. narzutowy; 3, 15 – k. czekoladowy; 6, 17 – k. czekoladowy karpacki; 5, 7, 10, 22 – k. świciechowski; 9 – radiolaryt; 23 – k. birczański

Taf. VI. Nowa Wieś, Gem. Trzebowniko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 12, 20 – Wolhynien Feuerstein; 2, 4, 8, 11, 19 – Wanderfeuerstein; 3, 15 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 6, 17 – schokoladenfarbiger Karpaten-Feuerstein; 5, 7, 10, 22 – Świciechów-Feuerstein; 9 – Radiolarit; 23 – Bircza-Feuerstein

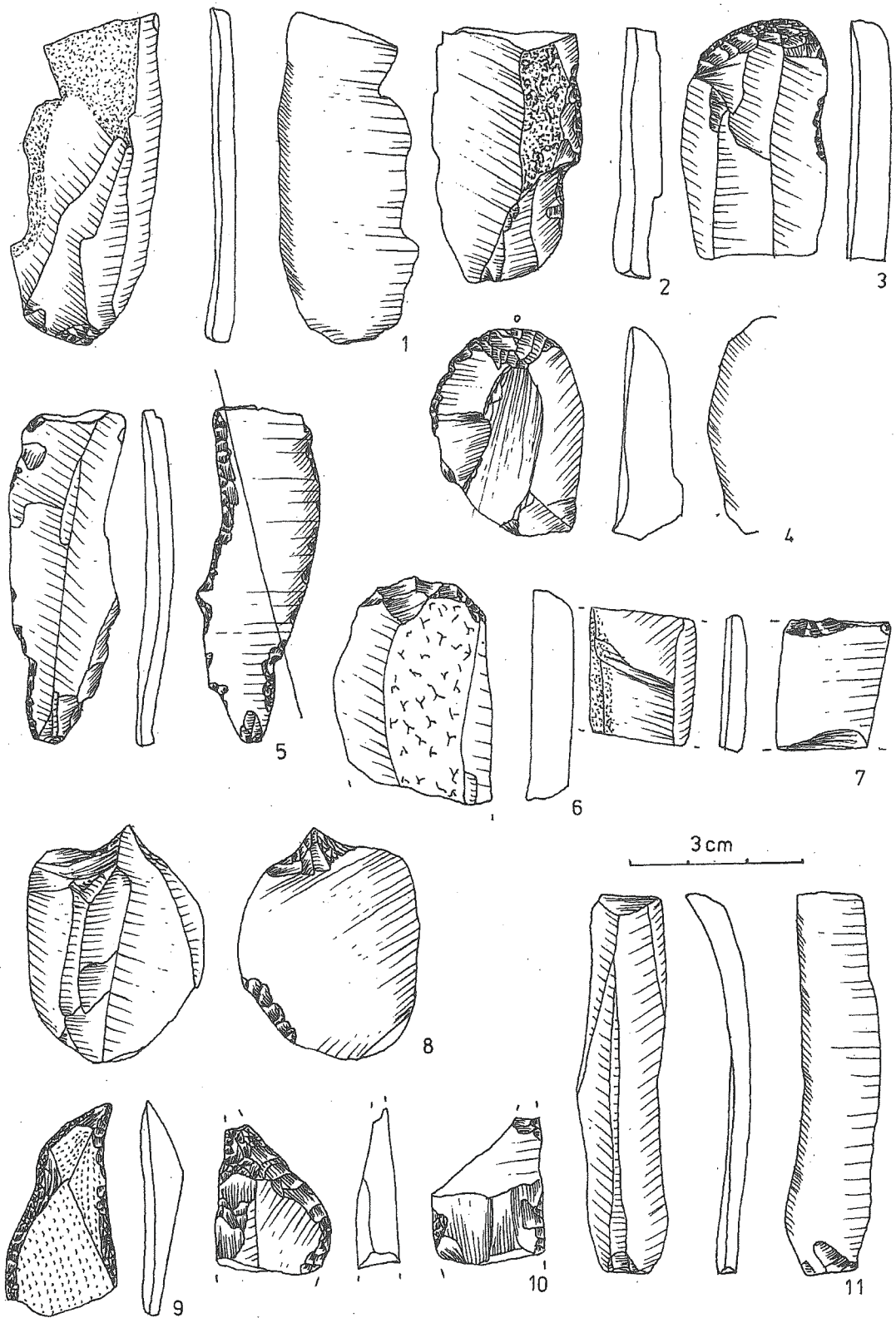
Табл. VI. Новая Вєсь, гм. Тжебовникo, вoев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 12, 20 – волинский кремь; 2, 4, 8, 11, 16, 19 – эрратический кремь; 3, 15 – шоколадный кремь; 6, 17 – шоколадный карпатский кремь; 5, 7, 10, 22 – сьвєцєховский кремь; 9 – радиоларит; 23 – бирчанский кремь



Tabl. VII. Nowa Wieś, gm. Trzebowńsko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 2 – k. wołyński; 3, 19 – k. birczański; 4, 6, 7, 9, 11–14, 17, 18 – k. świciechowski; 5, 15 – k. czekoladowy; 8, 16 – k. narzutowy; 10 – k. nieokreślony

Taf. VII. Nowa Wieś, Gem. Trzebowńsko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 2 – Wollhynien Feuerstein; 3, 19 – Bircza-Feuerstein; 4, 6, 7, 9, 11–14, 17, 18 – Świciechów-Feuerstein; 5, 15 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 8, 16 – Wanderfeuerstein; 10 – unbestimmter Feuerstein

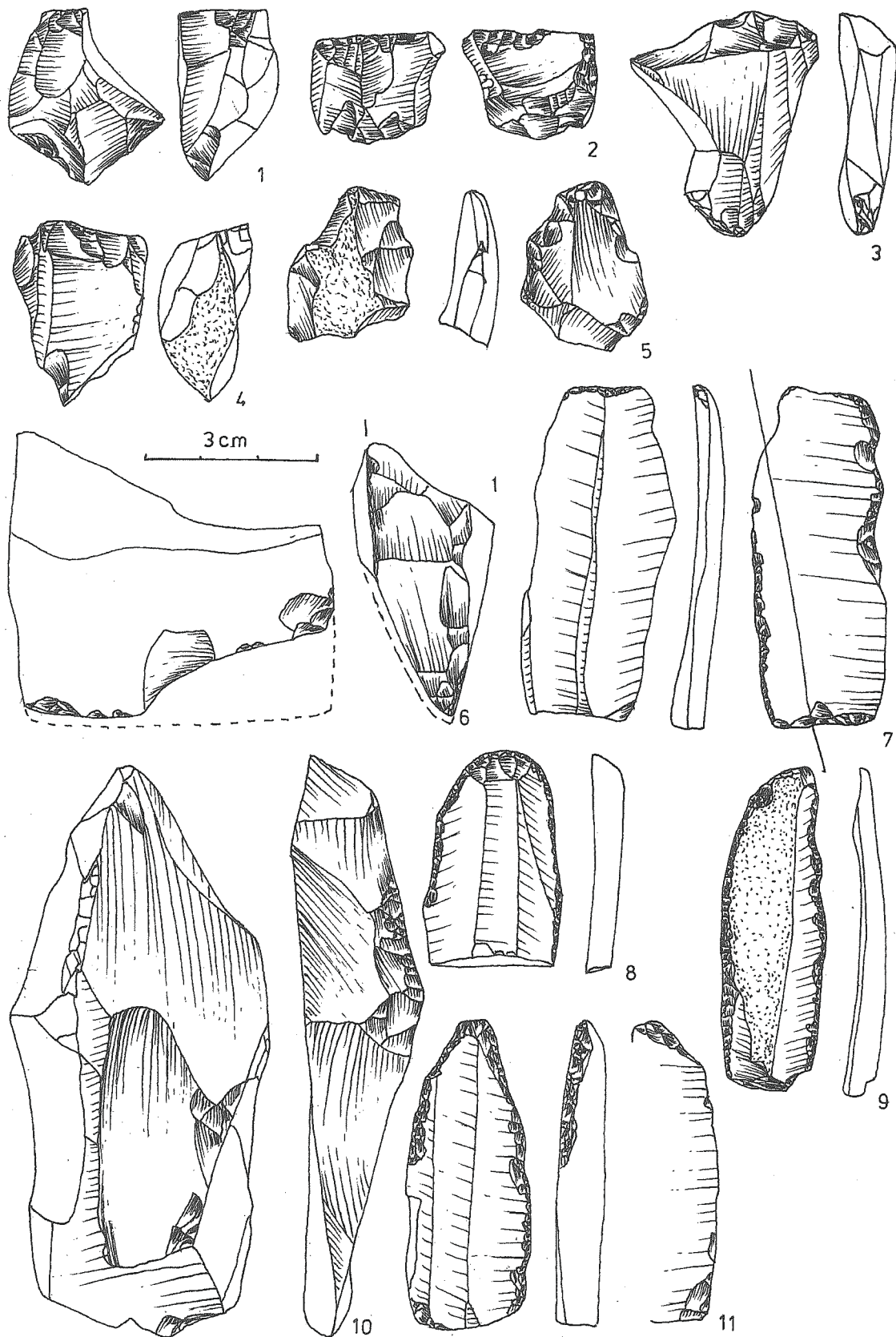
Табл. VII. Новая Весь, гм. Тжебовніско, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 2 – вольинский кремь; 3, 19 – бирчанский кремь; 4, 6, 7, 9, 11–14, 17, 18 – свьецеховский кремь; 5, 15 – шоколадный кремь; 8, 16 – эрратический кремь; 10 – неопределенный кремь



Tabl. VIII. Nowa Wieś, gm. Trzebownisko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1 – k. birczański?; 2 – obsydian; 3 – czekoladowy karpacki?; 4 – k. świciechowski; 5, 7, 11 – k. czekoladowy; 6 – łupek dynowski; 8 – k. wołyński; 9 – k. narzutowy; 10 – k. naddniestrzański

Taf. VIII. Nowa Wieś, Gem. Trzebownisko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1 – Bircza-Feuerstein?, 2 – Obsidian; 3 – schokoladenfarbiger Karpaten Feuerstein?; 4 – Świeciechów-Feuerstein; 5, 7, 11 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 6 – Dynower Lupek; 8 – Wolhynien Feuerstein; 9 – Wanderfeuerstein; 10 – Dnjestr Feuerstein

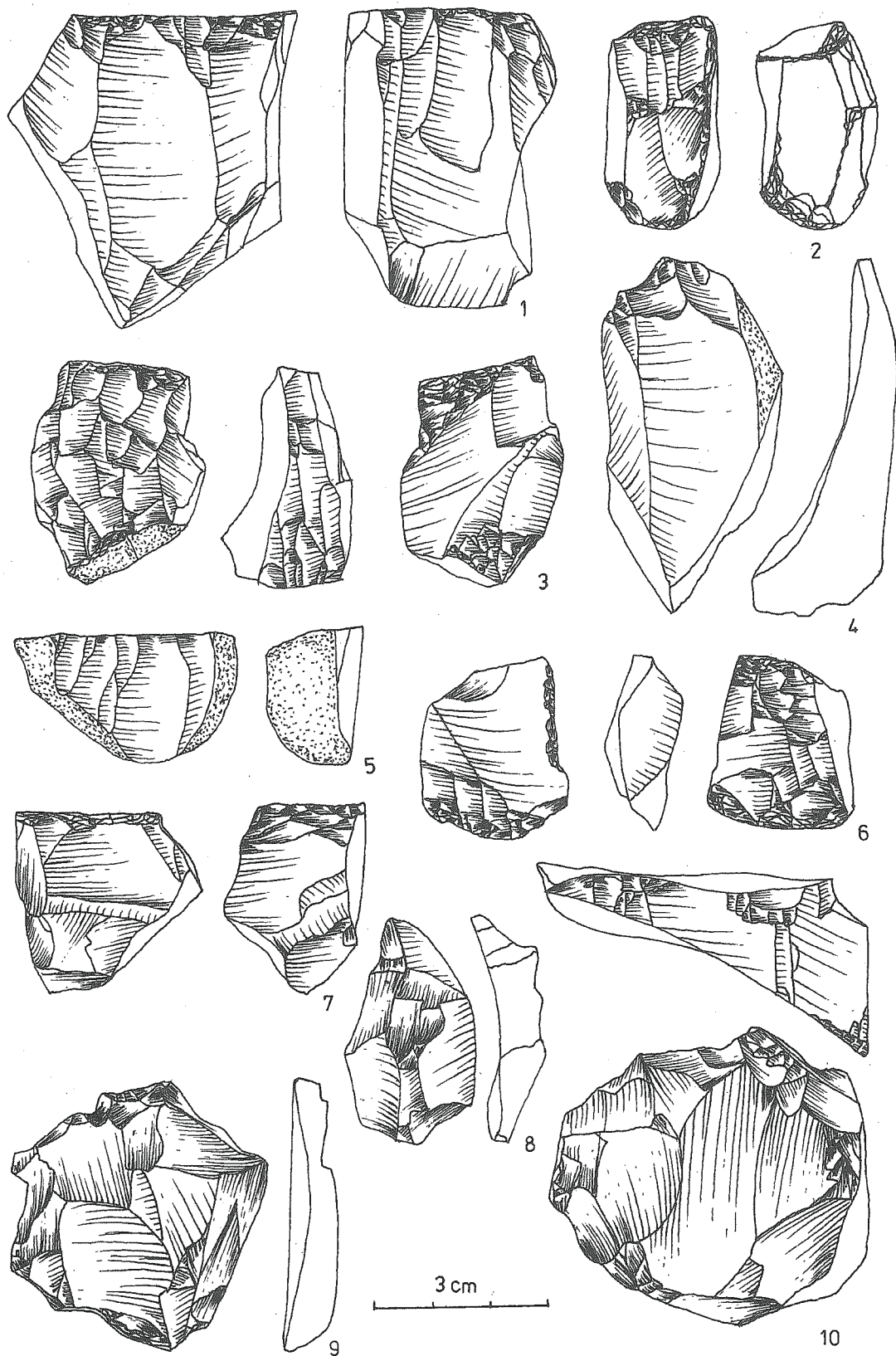
Табл. VIII. Новая Вєсь, гм. Тжебовниско, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1 – бирчанский кремь?; 2 – обсидиан; 3 – шоколадный карпатский кремь?; 4 – съвецеховский кремь; 5, 7, 11 – шоколадный кремь; 6 – дыновский сланец; 8 – волинский кремь; 9 – эрратический кремь; 10 – днестровский кремь



Tabl. IX. Nowa Wieś, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 8 – k. czekoladowy; 2 – k. nieokreślony; 3, 7, 11 – k. świeciechowski; 4, 5 – k. narzutowy; 6, 9, 10 – k. wołyński

Taf. IX. Nowa Wieś, Gem. Trzebowniko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 8 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 2 – unbestimmter Feuerstein; 3, 7, 11 – Świeciechów-Feuerstein; 4, 5 – Wanderfeuerstein; 6, 9, 10 – Wolhynien Feuerstein

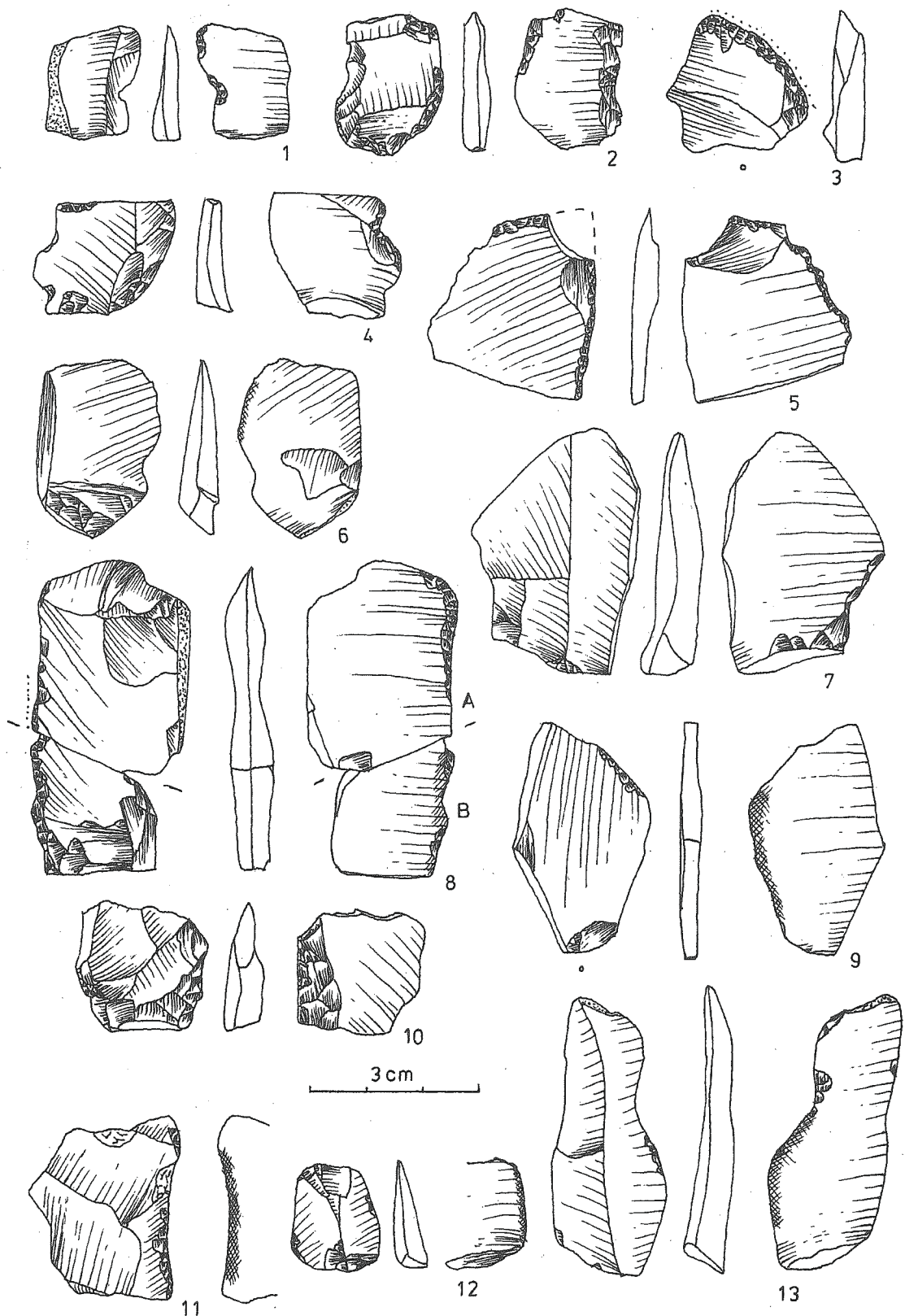
Табл. IX. Новая Весь, gm. Тжебовниско, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 8 – шоколадный кремь; 2 – неопределенный кремь; 3, 7, 11 – съвещеховский кремь; 4, 5 – эратический кремь; 6, 9, 10 – волинский кремь



Tabl. X. Nowa Wieś, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1 – k. gościeradowski lub birczański; 2, 4 – k. czekoladowy; 3, 5–8 – k. narzutowy; 9 – k. nieokreślony; 10 – k. świecechowski

Taf. X. Nowa Wieś, Gem. Trzebowniko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1 – Gościeradów- oder Bircza-Feuerstein; 2, 4 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 3, 5–8 – Wanderfeuerstein; 9 – unbestimmter Feuerstein; 10 – Świecechów-Feuerstein

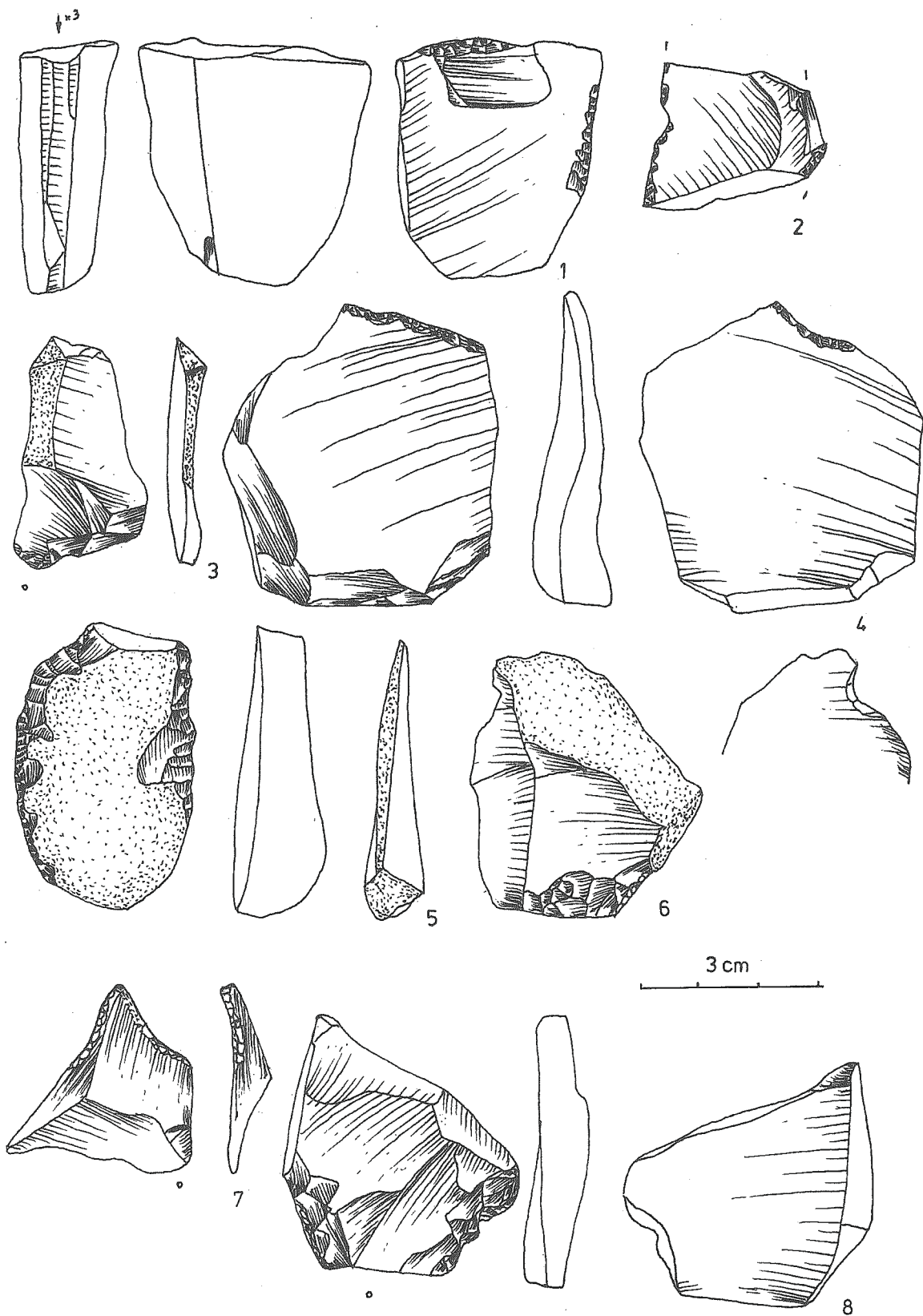
Табл. X. Новая Весь, гм. Тжебовниксо, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1 – гошцерадовский или бирчанский кремь; 2, 4 – шоколадный кремь; 3, 5–8 – эрратический кремь; 9 – неопределенный кремь; 10 – съвещеховский кремь



Tabl. XI. Nowa Wieś, gm. Trzebowniko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 3, 12, 13 – k. narzutowy; 2 – k. czekoladowy; 4, 9 – k. świciechowski; 5, 6 – k. wołyński; 8 – k. czekoladowy karpacki; 10, 11 – k. nieokreślony

Taf. XI. Nowa Wieś, Gem. Trzebowniko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 3, 12, 13 – Wanderfeuerstein; 2 – schokoladenfarbiger Feuerstein; 4, 9 – Świciechów-Feuerstein; 5, 6 – Wolhynien Feuerstein; 8 – schokoladenfarbiger Karpaten Feuerstein; 10, 11 – unbestimmter Feuerstein

Табл. XI. Новая Весть, гм. Тжебовниксо, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 3, 12, 13 – эрратический кремь; 2 – шоколадный кремь; 4, 9 – съвцеховский кремь; 5, 6 – волинский кремь; 8 – шоколадный карпатский кремь; 10, 11 – неопределенный кремь



Tabl. XII. Nowa Wieś, gm. Trzebownisko, woj. podkarpackie, stan. 1. Materiały krzemienne i kamienne: 1, 3, 6-8 - k. świciechowski; 2 - k. nieokreślony; 4 - k. narzutowy; 5 - k. wołyński

Taf. XII. Nowa Wieś, Gem. Trzebownisko, Woj. Karpatenvorland, Fundst. 1. Feuerstein- und Steinmaterialien: 1, 3, 6-8 - Świciechów-Feuerstein; 2 - unbestimmter Feuerstein; 4 - Wanderfeuerstein; 5 - Wolhynien Feuerstein

Табл. XII. Новая Весь, гм. Тжебовниско, воев. Подкарпатское. Материалы из кремня и камня: 1, 3, 6-8 - съвецеховский кремь; 2 - неопределенный кремь; 4 - эрратический кремь; 5 - волинский кремь

są
pr
N
gr
wi
wy
z z
str
tak
zró
IV,
nik
z c
ząd
ma
III,
jed
zwy
tok
ora
sycz
(tab
klin
dem
wkl
wyd
pow
Jest
nym
lub p
SUR
I
różn
ca k
wyst
krze
taj je
prób
okre
sły o
stanc
jątkie
gdzie
datov
no-ty
stawy

Okruchy: Reprezentowane są przez 26 egzemplarzy. W większości są to różnej wielkości bryłki krzemienia narzutowego powstałe przy próbie eksploatacji.

Narzędzia oraz odpadki powstałe w trakcie ich produkcji

Drapacze: Grupa ta liczy 17 okazów i jest to bardzo zróżnicowana grupa zabytków, wśród których znajdują się egzemplarze wykonane na wiórach oraz odłupkach. Posiadają różną wielkość, kształty drapisk oraz wysokość (tabl. III, 3–6, 8, 10, 11; IV, 3, 4, 12; VIII, 3, 6; IX, 8). Na jednym z zabytków wystąpiły ślady użytkowania w postaci rys i wyświecenia na stronie spodniej jednego boku (tabl. VIII, 4). Do tej kategorii włączono także 2 narzędzia kombinowane drapacz + rylec (tabl. III, 7, 9).

Skrobacze: Wyodrębniono 6 takich zabytków, posiadają znaczne zróżnicowanie pod względem wielkości oraz morfologii (tabl. III, 12; IV, 2). Część z nich wykonana jest na formach technicznych; wierzchniku i odnawiaku (tabl. III, 13, 24).

Przekuwacze i wiertniki: Grupę tę reprezentuje 9 egzemplarzy z czego; 6 przekuwaczy, od małych form odłupkowych z niewielkim żądlem, uformowanym obustronnym retuszem (tabl. IV, 11), po duże, masywne, odłupkowe (tabl. VIII, 8–10; XII, 7) oraz 3 wiertniki (tabl. III, 25; XII, 4), w tym 1 wtórny, wykonany na wkładce wiórowej lub jednobocznym wiórowcu (tabl. IX, 11).

Zbrojniki i ich fragmenty: W grupie tej wystąpiły dwa trapezy, zwykły i asymetryczny (tabl. III, 2; IV, 9), fragment trójkąta rozwartokątnego, prawdopodobnie, krępego nierównobocznego (tabl. IV, 8) oraz fragment zbrojnika janisławickiego? (tabl. III, 1).

Rylce: W grupie tej umieszczono 6 egzemplarzy, zarówno klasyczne rylce klinowe środkowe (tabl. I, 5, 6, II, 2), łamańce, boczne (tabl. XII, 1) i jedyaki (tabl. II, 4, 6). Wystąpiło także połączenie rylca klinowego z łamańcem. Ponadto wystąpiły formy, które pod względem typologicznym są rylcami, natomiast funkcjonalnie pełniły rolę wkładek. Omówiono je poniżej.

Wkładki narzędzi tnących³. Grupa ta liczy 52 zabytki. Została wydzielona na podstawie obserwacji materiału przy użyciu małych powiększeń, analizując starcia, wymiażdżenia i uszkodzenia krawędzi. Jest ona największa i bardzo zróżnicowana pod względem typologicznym. Podzielono ją na kilka kategorii: a) formy o uformowanym tyłcu lub półtyłcu odbiciem rylcowym; b) wkładki o naturalnym stromym

lub półstromym tyłcu, z retuszem zaostającym lub śladami użytkowania drugiego boku w postaci rys, wyświeceń i wyluszczeń powstałych w trakcie pracy; c) wkładki z częściowym lub ciągłym retuszem zatępiającym, stromym lub półstromym formującym bok umieszczany w oprawie lub ich podstawy?; d) sierpaki.

a) Formy te reprezentowane są przez 6 egzemplarzy, z czego 3 posiadają ślady użytkowania w postaci rys, na stronie spodniej (tabl. I, 4; II, 6; VI, 6), a jeden okaz przypomina wkładkę typu Dęby? (L. Domańska 1990, s. 68) (tabl. IV, 6). Do tej grupy włączono także formy nie posiadające śladów użytkowania (tabl. IV, 24, VI, 23), które pod względem wielkości oraz innych cech mogły pełnić taką funkcję, o czym będzie jeszcze mowa poniżej.

b) Grupa takich wkładek liczy 31 egzemplarzy. Są to formy wiórowe, najczęściej o intencjonalnie odłamanym, wierzchołku (tabl. IV, 13; VI, 19; VII, 1, 3, 4, 7, 10, 15, 18, 19; VIII, 1) lub utworzone z części środkowej wiórow (tabl. II, 9; IV, 15, 17, 21; VI, 4; VII, 5, 12, 14; VIII, 7), rzadko części przypiętkowej (tabl. VI, 16), o ile nie jest to forma wtórnie uszkodzona. Występują także wióry całe ze śladami użytkowania (tabl. VIII, 11) z retuszem częściowym boków i śladami użytkowania (tabl. IV, 25; VI, 12; XI, 13). Spotykane są także egzemplarze odłupkowe (tabl. XI, 1, 6, 8A, 9, 11) oraz okazy na większych łuskach (tabl. XI, 12), pochodzących z rdzeni łuszczeniowych.

c) Odmiana ta reprezentowana jest przez 13 okazów. W grupie tej występują zarówno formy wykonane na wiórach o tyłcu formowanym retuszem częściowym (tabl. VI, 5; VII, 16; VIII, 2), jak też formy, które pod względem typologicznym są półtyłczakami (tabl. II, 5; III, 26; VII, 9), zdwojonymi półtyłczakami (tabl. VI, 2, 3) oraz egzemplarze wykonane na odłupkach (tabl. XI, 2–4, 7, 8B, 10).

d) Jest to specyficzna forma wkładek, w naszym zbiorze reprezentowana przez 2 egzemplarze (tabl. VIII, 5; IX, 7).

Rylczaki i rylcowce oraz odpadki z produkcji lub napraw narzędzi rdzeniowych: Na stanowisku zostało znalezionych 13 tego typu zabytków z czego 2 to rylczaki – z rylca klinowego i łamańca? oraz 9 rylców w tym: 3 odbite (tabl. III, 14, 16, 17), a 6 intencjonalnie złamanych (tabl. III, 15, 18, 19, 21–23). Stwierdzono także 2 zabytki pochodzące z produkcji siekierek czworosienych; tzw odłupek przeniesiony i odłupek krawędziowy odbity z obucha siekierki (tabl. XII, 8).

ANALIZA

SUROWCE

Poddany analizie inwentarz charakteryzuje się bardzo dużą różnorodnością użytkowanych gatunków i odmian surowca kamiennego i krzemienno-krzemianowego. Najbardziej powszechny, bo występujący we wszystkich inwentarzach na stanowisku jest krzemień narzutowy pochodzenia kredowego. Występuje tutaj jego kilka odmian barwnych, dla których przeprowadzono próbę przyporządkowania ich wydzielonym na stanowisku okresom chronologicznym lub kulturom, niestety nie przyniosły one oczekiwanego rezultatu. Dla większości inwentarzy na stanowisku surowiec ten miał znaczenie drugorzędne. Za wyjątkiem inwentarza mezolitycznego ze skupienia II (tabl. IV), gdzie dominował wśród innych surowców, oraz w inwentarzu datowanym na epokę brązu i wczesną epokę żelaza.

³ Wydzielono tę grupę narzędzi na podstawie cech morfologiczno-typologicznych i parametrów metrycznych (ryc. 2), których podstawy wydzielenia szerzej omówiono w analizie materiału.

Równie powszechnym surowcem na stanowisku jest krzemień świeciechowski. Podobnie jak narzutowy występuje we wszystkich inwentarzach. Najwięcej zabytków z tego surowca stwierdzono w skupieniu I (mezolit, kultura janisławicka).

Występowanie krzemienia wołyńskiego odnotowano we wszystkich inwentarzach, przy czym najwięcej zabytków z tego surowca wystąpiło w inwentarzu kultury pucharów lejko-watych.

We wszystkich inwentarzach odnotowano także obecność krzemienia czekoladowego z obszaru Gór Świętokrzyskich oraz nowego surowca bardzo do niego zbliżonego pod względem cech makroskopowych, którego tu roboczo nazwiemy czekoladowy karpacki. Po raz pierwszy wychodnie i miejsca wydobywania tego surowca z pozostałościami pracowni odkryto w 1994 roku podczas badań powierzchniowych AZP 106-78⁴ w Piątkowej, gm. Błazowa, stan. 56 i 57. Wychodnie tego surowca

⁴ Badania powierzchniowe przeprowadzone były przez prof. dr hab. S. Czopka i mgr J. Podgórką-Czopek.

zostały także odkryte w trakcie realizacji badań AZP obszarów znajdujących się w rejonie Sanu przez M. Parczewskiego⁵.

Nowy surowiec znany jest autorom jak dotąd z występowania w postaci płaskich kilkucentymetrowej grubości płyt (największa dotąd znana to 13 cm) dużych rozmiarów, których wielkość dochodzi nawet do 1,5 m (największa znana)⁶. Występuje on w formie mocno spękanych, poprzez średnio i słabą pajęczynę wewnętrznych spękań po jednolite krzemienne płyty, przy czym te ostatnie spotykane są rzadko. Nie jest wykluczone że występuje on również w formie kongrecji, jak znany z literatury krzemień birczański (A. Łaptaś i inni 2002), który znany jest w obu postaciach. Zwłaszcza że występuje on w tej samej formacji geologicznej (J. Rajchel 1990, 1998; J. Rajchel, J. Myszkowska 1989).

Z poznanych autorowi dotąd miejsc występowania znane są odmiany, które są bardzo podobne lub identyczne do jasnych odmian krzemienia czekoladowego (R. Schild 1971). Z uwagi na niewielkie (wstępne) rozpoznanie zrezygnowano z próby określić odmian barwnych tego surowca. W przypadku większości zabytków bardzo trudno je rozróżnić. Jedynym makroskopowym, pewnym wyznacznikiem jest obecność cienkiej powierzchni korowej i najczęściej mlecznej, kremowej, beżowej, wąskiej strefy przejściowej oraz bardzo słaba przejrzystość „mętność” lub jej brak. W niektórych przypadkach widoczna jest większa ilość szczątków organicznych, w porównaniu z krzemieniem czekoladowym z obrzeża Gór Świętokrzyskich co upodabnia ten surowiec do krzemienia jurajskiego? Do tej pory obecność zabytków z tego surowca stwierdzono na kilku stanowiskach znanych głównie z badań AZP położonych w kilkukilometrowej odległości od wychodni oraz opracowywanym stanowisku (tabl. II, 10; VI, 6, 11[?]; VIII, 3[?]; XI, 8). Z uwagi na początkowy stan badań i dużego podobieństwa do krzemienia czekoladowego niemożliwe jest dokładne określenie terytorialnego zasięgu występowania tego surowca, jak i rozprzestrzenienia zabytków.

Innym karpackim surowcem występującym na stanowisku jest krzemień birczański (A. Łaptaś i inni 2002), jego obecność

stwierdzono we wszystkich wydzielonych grupach chronologiczno-kulturowych. Jednak w żadnej z nich nie odgrywał on dominującej roli. Na uwagę zasługuje jednak jego obecność stwierdzona po raz pierwszy na terenie południowo-wschodniej Polski w inwentarzu mezolitycznym.

Występowanie zabytków z radiolarytu częściowo zostało także zasygnalizowane w przypadku inwentarza paleolitycznego, o czym będzie jeszcze mowa poniżej. Zabytki z tego surowca wystąpiły także w inwentarzu mezolitycznym (skupienie II), przy czym obok nielicznych odłupków i mikrolitycznych wiórków, wystąpił drapacz (tabl. IV, 4) i rdzeń wiórowy, szczątkowy (tabl. V, 2). W przeciwieństwie do starszych, paleolitycznych wyrobów nie posiadają one patyny. Odnotowano je w dwóch odmianach barwnych: ciemnobrązowo-wątrobowej i jasnobrązowej. Trudno wskazać ich pochodzenie, ponieważ obok znanych już słowackich i pienińskich złóż (P. Valde-Nowak 1991) radiolaryty spotykane są także w dopływach Wisłoki (dorzecze Jasiołki⁷) i Sanu (zwłaszcza południowe dopływy) gdzie spotykane są w postaci wygładzonych otoczków różnej wielkości (ich wielkość nie przekracza kilkunastu cm.). Takie surowiaki spotykane są także w żwirowni Lipie i „Lisie Jamy” w Mrowli. O odległości kilku km od stanowiska.

Ponadto w inwentarzu wystąpiły 2 zabytki z obsydianu; odłupki i fragment wióra retuszowanego (tabl. VIII, 2). Wiór posiada cechy makrolityczne i raczej mało prawdopodobne jest łączenie go z osadnictwem wczesnoneolitycznym ponieważ brak jest innych zabytków, które można by było jednoznacznie łączyć z tym okresem. Pozostaje zatem możliwość, włączenia go do inwentarza paleolitycznego zwłaszcza, że zabytki obsydianowe spotykane są w inwentarzach późnopaleolitycznych (M. Szeliga 2002, tam wcześniejsza literatura, s. 346–349) lub traktować go jako przejaw kontaktów kultury pucharów lej-kowatych co wydaje się mniej prawdopodobne. Podobne wątpliwości budzi przekłuwacz boczny, wykonany na odłupku z krzemienia naddniestrzańskiego.

ANALIZA CHRONOLOGICZNO-KULTUROWA

Prezentowany zbiór zabytków pochodzi z kilku okresów chronologicznych. Najłatwiejszy pod względem wydzielenia jest zbiór zabytków paleolitycznych reprezentowanych przez bardzo charakterystyczne formy rdzeni, półsurowca wiórowego oraz narzędzi, które zostaną omówione w tej kolejności. Dodatkowym kryterium włączenia do tej grupy zabytków noszących ślady negatywów jednokierunkowych, była na niektórych z nich obecność lekkiej patyny, przy braku jej na zabytkach pochodzących z innych okresów (tabl. I, 3, 4; II, 4). Chodzi o zabytki wykonane z radiolarytu posiadające szaro-kremową patynę oraz zabytki z krzemienia świeciechowskiego posiadające żelazistą patynę.

⁵ Uprzejma informacja prof. dr hab. M. Parczewskiego, za którą dziękuję.

⁶ Według określeń specjalistycznych (J. Budziszewski, R. Michniak 1983, s. 157) są to infiltracyjne warstwowe przerosty krzemionkowe).

Inwentarz zaliczony do tej grupy charakteryzuje się dwupiętowymi rdzeniami (tabl. II, 1, 2), są to formy szczątkowe. Na podstawie negatywów odbić można uznać je za wcześniejsze niż rdzenie mazowszańskie, bowiem ich eksploatacja polegała na odbijaniu półsurowca wiórowego na przemian z jednej, a później po zmianie kąta rdzeniowania z drugiej przeciwległej pięty. Tego typu rdzenie charakterystyczne są dla inwentarzy wczesnych kultur późnopaleolitycznych. Na podstawie prezentowanych narzędzi na których występuje patyna (tabl. I, 3, 4, 6; II, 4) występuje też technika produkcji półsurowca z rdzenia jednopiętowego.

Wióry zostały omówione w części materiałowej. W przypadku jednego egzemplarza (tabl. I, 7) były wątpliwości czy nie zaliczyć go do grupy wkładek bowiem posiada on łuszczeniowe

⁷ Chodzi tutaj o zielonkawą odmianę skały przypominającą radiolaryt, którą roboczo nazwano spongolitem (A. Łaptaś i inni 2002, s. 317).

negatywy, które mogły powstać w wyniku nacisku w trakcie pracy o oprawę.

W grupie narzędzi najliczniejsza jest grupa ryłców reprezentowana przez formy klinowe (tabl. I, 5, 6; II, 2), jedynaki (tabl. II, 4) oraz grupa wkładek ze śladami użytkowania? wykonana na wiórach ze śladami odbić z rdzeni dwupiętowych (tabl. I, 4; II, 5, 6). Do tej kategorii należy także zaliczyć wkładki z wiórów z rdzeni dwupiętowych; o intencjonalnie obłamanych wierzchołkach (tabl. II, 9), posiada on negatywy łuszczeniowe, powstałe prawdopodobnie w trakcie pracy, w wyniku nacisku o oprawę? lub forma półtylcza kostienkowskiego? celowo w ten sposób retuszowanego? Wystąpiła także wkładka z retuszem półtylca na stronie spodniej oraz retuszem częściowym boków i śladami użytkowania wykonana na wiórze z rdzenia dwupiętowego (tabl. II, 5). Z pośród narzędzi, które można by było zaliczyć do inwentarza o cechach paleolitycznych jest wiór retuszowany (tabl. I, 3), 2 drapacze wykonane z wiórów lub wióro-odłupków noszących ślady dwupiętowości (tabl. III, 8, 10) oraz 2 narzędzia kombinowane – drapacz + rylec (tabl. III, 7, 9), stosunkowo często odnotowywane w inwentarzach pochodzących z tego okresu, a sporadycznie bądź rzadko występujących w inwentarzach późniejszych kultur odkrytych na tym stanowisku. Do narzędzi paleolitycznych włączono także przekłuwacz na odłupku (tabl. XII, 7) posiadający żelazistą patynę.

Omówiony materiał wystąpił w koncentracji o powierzchni ok. 6 arów⁸ (pole III i IV), pojedyncze zabytki paleolityczne występowały do pola VII, czyli na przestrzeni ok. 100 metrów.

Jest to dość ubogi inwentarz nie posiadający wyraźnych cech dystynktywnych. Więc jego próbę określenia przynależności kulturowej można oprzeć na obecności ryłców. Z pośród nich najbardziej charakterystyczny jest masywny rylec klinowy wykonany na rdzeniu wąskoodłupniowym (tabl. I, 5) najbliższą analogiczną formę tylko zaliczoną do grupy wąskoodłupniowych rdzeni znaleziono w materiałach kultury magdaleńskiej na stanowisku 20 w Klementowicach-Koloni (M. Ćwiklińska 1993, tabl. I, 2) oraz znacznie większy okaz pochodzi ze stanowiska 1 w Hłomczy (M. Łanczont i inni 2002, s. 157). Ponadto dość charakterystyczna jest grupa ryłców jedynaków (tabl. II, 4) lub węglowych, część z nich zaliczonych do wkładek (tabl. I, 4; II, 6), do których nie znaleziono bliskich analogii. Analogie do tych zabytków można także odnaleźć w inwentarzach krzemienianych kompleksu graweckiego? (K. Sobczyk 1995).

Dodatkowym argumentem przemawiającym za łączeniem tych zabytków z kompleksem magdaleńskim lub graweckim jest obecność surowców odmiennych niż są spotykane w inwentarzach tzw. kultur z liściakami z terenu Kotliny Sandomierskiej (J. Libera 2002, s. 199–205). Chodzi tu o wysoki udział surowców karpackich, głównie radiolarytu i krzemienia birczańskiego oraz krzemienia czekoladowo-karpackiego? (o którym będzie jeszcze mowa poniżej), przy obecności często spotykanych surowców w inwentarzach późnopaleolitycznych: świeciechowski, czekoladowy, czy też szary plamisty znany z północnej części

⁸ Cały materiał w trakcie jego pozyskiwania przez Pana A. Paśkę lokalizowany był w obrębie poszczególnych pól, posiadających numery od I–XII licząc od wschodniej części stanowiska. W trakcie inspekcji stanowiska przeprowadzonej wiosną 2004 roku udało się na podstawie szerokości pól uściślić zasięgi występowania materiału.

Kotliny Sandomierskiej (J. Libera 2002, s. 201) i wychodni położonych w okolicach Sandomierza na południowej krawędzi Wyżyny Sandomierskiej (inf. ustna mgr J. Ścibiora z 1997 roku). Trzeba nadmienić, iż ten ostatni surowiec bardzo podobny jest do jednej z odmian krzemienia birczańskiego.

Niestety skromny zasób źródeł uniemożliwia określenie jego chronologii. Być może przysze, planowane badania sondażowe na tym stanowisku pozwolą je uściślić.

Drugą grupę stanowi inwentarz mezolityczny. Z pośród pozyskanych zabytków jest on najliczniej reprezentowany. Wystąpił on w dwóch skupiskach: I – większe, (tabl. III, 1–6, 12–26) wystąpiło w części wschodniej stanowiska (pole II–IV) na przestrzeni około 60 m; II – mniejsze (tabl. IV) stwierdzono w części zachodniej (pole X i XI) na powierzchni około 25–30 m. Ponadto pojedyncze zabytki o cechach mezolitycznych znajdowane były na całej powierzchni stanowiska.

Obok charakterystycznych mikrolitycznych rdzeni wiórowych i odłupkowych (tabl. V, 2–4, 7; IX, 1, 4; X, 2, 3, 5) i charakterystycznego półsurowca wiórowego występują 2 trapezy (tabl. III, 2; IV, 9), fragment zbrojnika janisławickiego? (tabl. III, 1), fragment przepalonego trójkąta rozwartokątnego (tabl. IV, 8) oraz fragment skośnego półtylcza (tabl. IV, 9), drobne drapacze wiórowe (tabl. III, 3–6, 11; IV, 3, 4, 12), skrobacze (tabl. III, 12, 12, 24; IV, 2), różne typy wkładek częściowo omówione powyżej, a do tego inwentarza zaliczone zostały na podstawie cech morfometrycznych (tabl. III, 26; IV, 5–7, 13, 15, 17, 21, 24, 25; VI, 2–6, 12, 16, 19, 23, VII, 1, 3–7, 10, 12, 14, 15, 18, 19). Zestaw narzędzi mezolitycznych uzupełniają: wiertnik i przekłuwacz (tabl. III, 25, IV, 10). Występuje duża grupa 9 ryłców (tabl. III, 14–22).

Na podstawie obecności fragmentu zbrojnika janisławickiego oraz parametrów półsurowca wiórowego prezentowany materiał występujący w dwóch skupieniach należy zaliczyć do kultury janisławickiej (S. K. Kozłowski 1972, H. Więckowska 1975), przy czym skupienie II posiada niewielką, starszą, nieliczną, mechaniczną domieszkę kultury komornickiej (trójkąt rozwartokątny, mikrolityczne rdzenie dwupiętowe (tabl. IV, 8; X, 2, 3). Obecność trapezów sugeruje, że inwentarze pochodzą z okresu atlantyckiego (m.in. J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski 1977, s. 231, 239).

Kolejną, trzecią grupę zabytków tworzą zabytki neolityczne, kultury pucharów lejkowatych. Jest to typowy inwentarz poprzelomowy (B. Balcer 1975, s. 85). Omawiane zabytki wystąpiły na przestrzeni całego stanowiska z większym ich nagromadzeniem w części centralnej i zachodniej stanowiska. Prezentowane są przez charakterystyczne drapacze (tabl. VIII, 3, 4, 6; IX, 8), wiertnik (tabl. IX, 11) wiórowiec (tabl. IX, 9), ostrze siekierki czworościennej (tabl. IX, 6), sierpaki (tabl. VIII, 5; IX, 7), wióry ze śladami użytkowania (tabl. VIII, 1, 11), oraz formy techniczne (tabl. IX, 10; X, 9, 10) pochodzące z eksploatacji makrolitycznych rdzeni, czy też produkcji siekierki czworościennych (tabl. XII, 8). Zapewne do tej kultury zaliczyć trzeba też część łuszczeni, które jednak z uwagi na powszechne stosowanie tej techniki w epoce brązu i początku epoki żelaza zostaną omówione poniżej.

Ostatnią – czwartą grupę zabytków tworzą formy o cechach krzemieniarstwa z epoki brązu i początku epoki żelaza (kultura trzciniecka?, grupa tarnobrzeńska). Wystąpiły one głównie

w części wschodniej stanowiska. Podstawą ich wydzielenia było stosowanie technik z użyciem twardego tłuka – parawiórowa, wiórowo-odłupkowa oraz łuszczniowa (S. Kadrow 1989). Takimi technikami były wykonywane wyroby w postaci wkładek służących do zbrojenia narzędzi tnących (J. Budziszewski 1997; P. Mitura 2001). Najlicniejszą grupę tworzą formy posiadające zaretuszowany tylec, wykonany retuszem częściowym lub ciągłym (tabl. XI, 4, 10), często z retuszem zaostającym krawędź drugiego boku (tabl. XI, 2, 5, 8B; XII, 5?). Stwierdzono także formy paratylcowe, dobrane celowo, o boku prostopadłym do płaszczyzny zabytku (tabl. XI, 1, 6, 7, 8A, 9, 11; XII, 6), oraz uformowane odbiciem rylcowym (tabl. XII, 1). Obok tych form spotykane są także wkładki wykonane z łusek (tabl. XI, 3, 12), oraz wióro-odłupki pozyskane z użyciem twardego tłuka noszące ślady użytkowania jednego boku (tabl. XI, 13).

Omawiane powyżej wkładki posiadają liczne analogie w inwentarzach kultury trzcinieckiej z terenu Wyżyny Środkowomłopolskiej (Budziszewski J. 1998, s. 312, 324), które są wykonane głównie techniką łuszczniową oraz w materiałach grupy tarnobrzeskiej z cmentarzyska w Pyszniczy (stan. 1), gdzie spotykane są wyłącznie wkładki wykonane na parawiórach, wióroodłupkach i odłupkach (P. Mitura 2001, s. 306–308, tabl. LXXXVI–LXXXVIII).

W materiale dość sporą grupę stanowią łuszcznie, od form dwubiegunowych po nieregularne, amorficzne (tabl. IX, 1, 2, 5; X, 6, 7) i trudno je jednoznacznie przyporządkować określonej jednostce z uwagi na ich interkulturowy charakter.

Z uwagi na brak cech dystynktywnych znaczna część zabytków nie została określona chronologicznie.

Dodatkowego omówienia wymaga wydzielona na stanowisku bardzo duża liczba wkładek narzędzi tnących lub wkładek do ostrzy pochodzące z różnych okresów chronologiczno-kulturowych. Zostały wydzielone na podstawie śladów użytkowania w postaci drobnych rys, starć i różnego typu uszko-

dzeń, których obserwację prowadzono przy pomocy małych powiększeń. Do tej kategorii zostały włączone także zabytki na których nie stwierdzono śladów użytkowania, a podstawą ich wydzielenia było: stromy lub półstromy jeden bok, intencjonalne łamanie, oraz przekrój. Dodatkową wskazówką przemawiającą za słusnością ich wydzielenia, była obecność negatywów bardzo drobnych łusek lub wymiażdżeń usytuowanych na ich podstawach świadczących o powstaniu ich w trakcie pracy w wyniku nacisku o oprawę (tabl. IV, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22; VI, 6, 7, 15, 21, 22, 23; VII, 1, 4, 16; XI, 4). Uznanie wszystkich tego typu śladów za powstałe w wyniku tego procesu byłoby dużą przesadą, bowiem można wskazać także wiele innych przyczyn, to jednak zdaniem autorów bardzo duża ich część powstała właśnie w taki sposób. O poprawności ich wydzielenia może świadczyć obecność takich samych śladów na zabytkach posiadających ślady użytkowania oraz ich wymiary (ryc. 2), które są identyczne (np. tabl. VI, 5, 19; VII, 3, 5, 14, 17, 19; VIII, 11; XI, 6, 9). W przypadku wkładek mezolitycznych wyraźnie preferowane są dwie wielkości (ryc. 2). Długość pierwszej grupy wkładek waha się w przedziale od 1,5 cm do 2,7 cm. A długość drugiej mieści się pomiędzy 3,4 cm do 4,7 cm. Takie same grupy wielkościowe (I – od 1,5 do 2,5 cm; II – od 3,0 do 4,2 cm) wkładek występują w materiałach, które można datować na epokę brązu i wczesną epokę żelaza (kultura trzciniecka?, grupa tarnobrzeska) na tym stanowisku. Różnią się one tylko szerokością, co jest ściśle związane z charakterem półsurowca, z którego głównie są wykonane. Natomiast ich wielkość podyktowana była zapewne typem oprawy.

Podsumowując, zaprezentowane materiały wnoszą wiele nowych wartościowych informacji, poczynając od dość ubożego inwentarza paleolitycznego?, poprzez interesujące dane uzyskane na temat wkładek narzędzi tnących, po użytkowanie we wszystkich wydzielonych grupach chronologiczno-kulturowych nowych gatunków surowców karpackich.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Balcer B.
1975 *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka, rozprzestrzenienie*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- 1983 *Wytwórczość narzędzi krzemienych w neolicie ziem Polski*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Bargieł B., Libera J.
1995 *Drugi sezon badań pracowni przykopalnych kultury łużyckiej w Kopcu*, [w:] *Sprawozdania z badań Katedry UMCS w 1994 roku*, s. 13–16.
- Budziszewski J.
1995 *Krzemieniarstwo społeczności kultury trzcinieckiej z Wyżyny Środkowowschodniej*, [w:] *Trzciniec – system kulturowy czy interkulturowy proces?*, Poznań, s. 301–328.
- Budziszewski J., Michniak R.
1983 *Z badań nad występowaniem, petrografią naturą oraz prahistoryczną eksploatacją krzemieni pascastych w południowym skrzydle niecki Magoń–Folwarczysko*, „WA”, t. 49, s. 151–190.
- Ćwiklińska M.
1993 *Materiały krzemienne ze stanowiska Klementowice-Kolonia 20, woj. lubelskie*, (mps, mgr – Katedra Archeologii UMCS). Lublin.
- Domańska L.
1990 *Kaukasko-nadczarnomorskie wzorce kulturowe w rozwoju późnomezolitycznych społeczności Niżu strefy pogranicza Europy wschodniej i Środkowej*, Inowrocław.
- Galiński T.
1986 *Późnoplejstocenie i wczesnoholocenie harpuny i ostrza kościane i rogowe na południowych wybrzeżach Bałtyku między ujściem Niemna i Odry*, „Materiały Zachodniopomorskie”, t. 32, s. 7–69.
- Kadrow S.
1989 *Kilka uwag na temat krzemieniarstwa grupy tarnobrzeskiej*, [w:] *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej*, Rzeszów, s. 91–109.
- Kondracki J.
2000 *Geografia regionalna Polski*, Warszawa.
- Kozłowski S. K.
1972 *Pradzieje ziem polskich od IX do V tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa.
1991 *Neolit preceramiczny na Kujawach?*, Warszawa.
- Kozłowski J. K., Kozłowski S. K.
1977 *Epoka kamienia na ziemiach polskich*, Warszawa.
- Kozłowski S. K., Sachse-Kozłowska E.
1996 *Halsztacko-lateński krzemienisty przemysł „łużycki” w miejscowości Zawada w woj. tarnobrzeskim*, [w:] *Z badań nad*

- krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, s. 319–335.
- Kruk K.
1994 *Przemysł krzemienisty ludności grupy tarnobrzesckiej kultury łużyckiej*, Woliński Informator Muzealny, z. 1, s. 1–226.
- Libera J.
1995 *Późny paleolit i mezolit środkowowschodniej Polski*, cz. 1, Lublin.
2002 *Przedneolityczne osadnictwo wschodniej części północnego Podkarpacia od Böllingu do końca okresu atlantyckiego. Zarys problematyki*, [w:] *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach polskich*, Krosno, s. 189–231.
- Lanczont M., Madeyska T., Muzyczuk A., Valde-Nowak P.
2002 *Hłomcza – stanowisko kultury magdaleńskiej w Karpatach polskich*, [w:] *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach polskich*, Krosno, s. 147–187.
- Łaptaś A., Mitura P., Muzyczuk A.,
Olszewska B., Paszkowski M., Valde-Nowak P.
2002 *Krzemień z Birczy. Geologia i wykorzystywanie w pradziejach*, [w:] *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach polskich*, Krosno, s. 315–337.
- Mitura P.
2001 *Materiały krzemienne z cmentarzyska w Pysznicy – analiza*, [w:] Sylwester Czopek, *Pysznicza pow. Stalowa Wola, stanowisko 1 – cmentarzysko ciałopalne z przełomu epok brązu i żelaza*, Rzeszów, s. 215–217.
- Rajchel J.
1990 *Litostratygrafia osadów górnego paleocenu i eocenu jednostki skolskiej*, „Zeszyty Naukowe AGH”, t. 48 s. 97–115.
- 1997 *Litologia wapieni z warstwy wapienia litotamniowego z Birczy (wt) – jednostka skolska, zewnętrzne Karpaty fliszowe*, „Przełęcz Geologiczny”, t. 46, s. 1247–1253.
- Rajchel J., Myszkowska J.
1999 *Exotic clasts of organodetritic algal limestones from lithosomes of the Babica Clay, Skole Unit (Outer Flysch Carpathians, Poland)*, „Annales Soc. Geol. Polon.”, t. 68, s. 225–235.
- Schild R.
1971 *Lokalizacja prehistorycznych punktów eksploatacji krzemienia czekoladowego na północno-wschodnim obrzeżu Gór Świętokrzyskich*, „Folia Quaternaria”, t. 39, s. 1–61.
1975 *Późny paleolit*, [w:] *Prahistoria ziem polskich t. 1 (paleolit i mezolit)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 159–336.
- Sobczyk K.
1995 *Osadnictwo wschodniograweckie w Dolinie Wisły pod Krakowem, Kraków*.
- Szeliga M.
2002 *Stan badań nad napływem obsydianu na ziemię polskie w starszej i środkowej epoce kamienia (na tle znalezisk środkowoeuropejskich)*, [w:] *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach polskich*, Krosno, s. 339–357.
- Szymczak K.
1982 *Styl technologiczny wiórów krzemienianych. Badania na przykładzie późnomезolitycznych zespołów kultury janisławickiej i chojnicko-pieńkowskiej*, „WA”, t. 47, s. 31–142.
- Więckowska H.
1975 *Spółeczności łowiecko-rybackie wczesnego holocenu*, [w:] *Prahistoria ziem polskich t. 1 (paleolit i mezolit)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 339–439.

Piotr Mitura, Andrzej Pasięka

Feuersteinfunde von der Fundstelle Nr. 1 in Nowa Wieś, Gem. Trzebownisko, Wojewodschaft Karpatenvorland

Zusammenfassung

2003 wurde von Herrn Andrzej Pasięka ins Rzeszower Bezirksmuseum eine sehr große Sammlung der Feuersteinfunde, die während der in den 1994–2000 Jahren durchgeführten Geländebegehungen angesammelt wurden (von 32 Fundstellen) übergeben. In Hinblick auf die Menge und den großen Erkenntniswert dieser Funde beschloss man die Sammlung schrittweise zu untersuchen.

Die Fundstelle ist im zentralen Teil des Karpatenvorland – Urstromtals auf der pleistozänen Terrasse des Flusses Mrowla, auf einer sandigen Anhöhe lokalisiert, die von 1m bis 3,5 m über das herumliegende Gelände emporragt (Abb. 1).

Die Sammlung von dieser Fundstelle zählt 421 Funde und wurde zwischen 1995–1998 zusammengelegt. Die einzelnen Exemplare wurden auf dem Acker gefunden, wobei man die Funde auf einzelnen Grundstücken (Ackerfeldern) lokalisierte. Dies ließ die Verbreitung der für bestimmte Zeitstufen charakteristischen Funde festlegen.

Man beobachtet hier ein aus dem späten Neolithikum stammendes Inventar der Magdalenen- Kultur, mit der Janisławice-Kultur verbundene mesolithische Funde, die in zwei Ansammlungen registriert wurden und mesolithische Funde der Trichterbecher-Kultur sowie auch in die Bronzezeit und die

frühe Eisenzeit datierte Funde (Trzcinięc-Kultur? Tarnobrzęć Gruppe).

Es wurde auch eine Fundgruppe ausgesondert, die die Einlagen für das Schneidewerkzeug oder für die Klingen enthält, die für alle in diesem Inventar entdeckten chronologisch – kulturellen Stufen charakteristisch sind, und aufgrund der Benutzungsspuren (kleine Rissen, Rauheiten und andere Defekte) ausgesondert wurden. Diese Benutzungsspuren wurden bei kleinen Vergrößerungen beobachtet.

Das analysierte Inventar zeichnet sich durch eine Verschiedenheit der benutzten Sorten und Varianten des Feuerstein- und Steinstoffes aus. Unter denen findet man Radiolarit und neue Sorten des aus den Karpaten stammenden Feuersteinstoffes und nämlich: den Bircza- Feuerstein und den hier ausgesonderten schokoladenfarbigen Karpaten- Feuerstein, der auch eine Variante der früher erwähnten Bircza – Stoffes bilden kann. Der Forschungsstand erlaubt es nicht, die weitgehenden Schlüsse zu ziehen. Die bearbeiteten Materialien tragen, angefangen bei dem armen Inventar der Magdalenen-Kultur über die Einlagen für das Feuerstein- Werkzeug, bis zur Nutzung der neuen Sorten von Karpaten Rohstoffen, zur Wissenserweiterung bei.

Кремневый материал из поселения I в Новой Вси, гм. Тжебовниско, воев. Подкарпатское

Резюме

В 2003 году Анджей Пасека передал в Окружной музей в Жешове очень большую коллекцию кремневых находок (из 32 памятников), собранных в ходе археологических разведок в 1994–2000 гг. Принимая во внимание значительное количество и большое научное значение этих материалов, предпринято их тщательное изучение.

Памятник находится в центральной части Подкарпатской прадолины на плейстоценовой террасе реки Мровли и расположен на естественном песчаном холме, возвышающемся над окружающей местностью от 1 до 3,5 м (рис. 1).

Коллекция находок из этого памятника, насчитывающая 421 единицу, была скомплектована в 1995–1998 гг. Материал собирали на поверхности полей, фиксируя расположение находок в пределах отдельных частных сельскохозяйственных наделов. Это дало возможность определить границы распространения характерных находок из разных хронологических периодов.

Подтверждено наличие позднепалеолитического инвентаря – магдаленской культуры; мезолитических находок, связанных с яниславицкой культурой, присутствие которых отмечено в двух скоплениях; материалов неолитического времени (культура воронковидных сосудов) и эпохи бронзы – раннего железа (тшцинецкая культура?, тарнобжегская группа).

Отдельно выделена группа находок – вкладышей для режущих орудий труда или вкладышей-острий, характерных для всех культурно-хронологических периодов, отмеченных в данном инвентаре и отобранных на основании следов использования изделий (мелких черт, потертости и различного вида повреждений), что зафиксировано при незначительном увеличении.

Рассматриваемый инвентарь характеризуется большим разнообразием относительно качества и разновидности каменного и кремневого сырья. Среди прочего отмечены радиоляриты и новые сорта карпатского кремня – бирчанский и выделенный здесь карпатский шоколадный кремь, который, возможно, является одной из разновидностей упомянутого выше бирчанского кремня? К сожалению, предварительный характер исследований не позволяет сделать более глубокие выводы.

Рассмотренные материалы привносят много ценной информации, начиная от выявления довольно скромного инвентаря магдаленской культуры, далее – предоставляя данные о вкладышах кремневых орудий труда и заканчивая сведениями о применении новых разновидностей карпатского сырья.